

A29

A 29

УНИВ. БИБЛИОТ
И. Бр. 18614

ДОМАЊИ ЖИВИНАРСКИ

Љ Е К А Р

написао

Др. Ђорђе Радих.

Са дрворезима.

У НОВОМЕ САДУ,
печатња Игњата Фукса
1869.

1111

Узоритом родољубу

Високопреосвештеном господину

Јосифу Штросмајеру

*божијом милошћу и апостолске столице бо-
санско – ђаковачкому и сремском уладици,
царском тајном саветнику, римском гро-
фу-приставу папинског престола, београдског
и смедеревског владиката апостолском упра-
витељу, филозофије и св. богословије доктору*

и т. д. и т. д.

у знак високог поштовања

посвећује

П И С А Ц.

ВАШЕ

ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВО!

Кад сам жувинарско љекарство на свеучилишту пражком учио, имао сам то пред очима, да поред економске науке и с' овом науком, која је сваком економу од преке потребе, народу своје од користи будем. — Имао сам прилике довољно видети, како народ, незнајући своје живинчету помоћи, грдне штете трпи. Да би се томе на пут стало, написао сам у корист целом народу ову књижицу, прву ове струке у народу нашем.

Посвета овога првога труда мога у овој струци, нека буде споменик, ког ја у знак високог поштовања

Вашем Високопреосвештенству
подижем

У П. Саду 26. јуна 1869.

Д р. Ђ. Р а д и ћ.

РЕЧ ЧИТАОЦУ.

Крајње је већ време, да се и за здравље наше кућевне стоке и живине побринемо. Како сваког газду срце боле, кад му оболело живинче угинути мора, због тога, што му није умео болест предупредити, или што није никог у месту наћи могао, да оболелом живинчету помогне.

Сваке године налазе разне боље на нашу кућевну живад, које најбоље од туда знам што стотинама писама добијам. где ме газде моле за лек против једне ил' друге болести ове ил' оне кућевне живине.

На жалост и штету нашу, слабо се код нас по селима налазе марвени лекари, а ти су нами економима, који на дому имамо сваковрстне живине најнужнији, те тако морамо данас да гледамо, како нам живад гине за прабога без помоћи.

Болести наше кућевне живади врло су просте, а исто је тако и лечење просто, те тако и није нужно особити наука једноме газди, да своје марвинче излечи кад има у руци ваљану и просто написану књигу.

У корист дакле свакоме, који год на дому, ма какову врсту живине има, издајем књигу ову, по којој ће сваки домаћин болест свога марвинчета познати и излечити моћи, а лекове сам, где је само могуће било, кућевне метнуо. — Без ове књиге нетреба ни једна кућа да буде, јер ако само кокош држиш, она ти је нужна.

писац.

КОЊ И ЊЕГОВЕ БОЛЕСТИ.

Коњ је најјача, за сваки посао способна теглећа животиња и од вајкада пријатељ и веран сав друг човечији. Он му помаже њиву узорати, жетву увести, он носи војника у бој, а сељака на трг; он је увек весео и вољан све учинити, што год човек оће, само ако се и с' њиме човечески поступа.

Од куда је управо коњ к' нама дошао незна се, ал' се налазе дивје ергеле коња и данас јошт у Татарској и у малој Азији. Но по крви и телесном саставу деле се коњи на 1) арапског, без сумње најплеменитијег од свију; 2) турског, који има више гриве и лакшу главу од пређашњег; 3) енглеског, који је највижљастiji од свију и за трк најбољи и најлакши; 4) шпанског, 5) француског, 6) флемског, у Нидерланду, 7) пољског, 8) мекленбуржског, најтежег и најјачег коња и 9) нашег домаћег, осредњег.

Као газди треба ти и то знати, да за парење најздравијег ајгира и најздравију кобилу узети мораш, ако оћеш здрава приплода да имаш. Догађа се, да се и најздравији коњ поболе из разни узрока, да се телесно повреди неотице и т. д., све то треба, како се опази, одклонити,

Ја ћу ти овде драги мој пријатељу казати : како ћеш све те мане и боље познати, и како ћеш твоје живинче од тога опростити, те да ти опет за рад и посао способно буде.

I. СПОЉАШЊЕ БОЛЕСТИ.

Укована копита.

Ако је невешт ковач при подкивању коња клин невешто, и то у место у нокат, у живац ударио, видићеш да ће ти коњ после подкивања на скоро рамљати; а ти како то смотриш, одма прегледај копиту, скини потковицу са оне ноге, пак нађи рану, и у њој клин. — Тај клин одма гледај пак извади, а рану мало рашири, да онај сав гној изтече. Сад узми крпу, пак с' ладном водом добро испери сву копиту, пак је онда обмотај сувом кучином ил' маовином, и обложије кравлом балегом и жутом земљом. За кратко ће се време копита залечити, За време боловања, несмеш га терати, но само кад и кад прошетати. При подкивању на ново опомени ковача, да боље пази где ће клин ударити.

Крта копита.

Ако те когод позове на савет : шта да ради са кртом и ломном копитом свога коња, а ти гледај да приволеш газду, да чешће копиту свога коња с' крављом балегом облаже: да ју са салом од шије (нађи ћеш у дућану под именом Kammfette) премазује, при подкивању стране не отурпеише и подковицу олакшу направи; овим ће се овај недостатак

умалити, ако га и неће сасвим одклонити, јер узрок у природи самога коња лежи, који се лековима не да преиначити.

Пребијана крста.

Премда се ова боља врло тешко излечити даје, опет зато покушај оне лекове употребити, с којима се до данас некоје газде и помогоше, ма да се, по до данашњем искуству од 30—40 коња један излечио. — Ову ћеш бољу познати, што се коњ на стражњим ногама слабо држи, чешће клања, и кад легне, врло се тешко подигне. — Болест ова долази понајвише од спољашње насилне повреде, од бијења штаповима и буцама итд., ал може и од назеба доћи. Нетуци коња нечовечно са батином; то је први савет и лек, а други је: простриј му довољно сламе, свали га на сламу и тари крста са смесом од 3 лота нишадоровице (Salmiakgeist) и 8 лоти терпентиска зејтина; тари га три пута на дан, а гледај да ти ова смеса за 3—4 дана довољна буде — тако ју подели. Ако за 3—4 дана не видиш да је коњу боље, немој се даље ни мучити — нећеш га излечити.

Преломљена кост.

Ако одрастао коњ кост пребије, немој се у лечење ни упуштати; јер ако га после дугог и трудног лечења и излечиш, опет ће остати шантав, те га за бржи ход никако нећеш употребити моћи. Ако ти пак ждребе ногу и пр. преломи, а ти одма гледај да му ногу извучеш, кост за кошћом

спојиш, да дашчицом јако привежеш и од времена до времена ладном водом и ракијом квасиш. Гледај само, да ждребе тако привежеш, да не може устајати, јер не само да се устајањем на ново повредити може, него може јошт и горе бити,

Кламитање зубава.

Чешће се догађа, да се коњу зуби кламитају. Не нађеш ли друга узрока у усти, осим само просто кламитање зубава, и то по највише предњи, а ти узми стивсе и сирћета пак три оно место око кламитајући зубава; а ако видиш око кламитајући зубава мале бешикице, онда усијај подебље гвожђе и сажежи те бешикице, пак онда водом и сирћетом испери.

Шкрипац.

Ову болест слабо наши сељаци познају, пак се лако преварити даду и коња са шкрипцем купе. Шкрипац постаје на унутрашњој страни стражње ноге, и то баш на колону. Ако видиш дакле на том месту какав оток ил' квргу, то је шкрипац. Код некоји је коња мален, а код некоји нарасте богме и као кокошије јаје; ретко ћеш га ваћи на обадвема ногама. Некоји коњи од њега рамљају, а некоји не; у осталом је то увек фелер који треба при куповању коња у обзир узети. Више пута нећеш га ни приметити на самој нози, ал' ће се растење његово одати рамљањем. Коњушари оваког коња непрестано шећу, да купац тај фелер непозна: јер како за кратко време само престоји, пак

онда пође, мора неколико корачи прерамљати. Шкрипца је тешко лечити ; једино је средство сажећи га усијаним гвожђем.

Болесна уста.

Обично се ови следећи шест случајева чешће догађају, да коњи од уста болујући немогу да једу, и то :

1) Кад видиш да ти коњ на горњим наустницама изнутра, има мале водене бешичице. а ти узми оштар нож, пак те бешичице просеци, пак онда те мале ранице протри добро са сољом, пак ће за кратко време зарастити.

2) Догађа се више пута, да при мењању зубова код ждребади, поред новопзишавшег зуба, јошт и стари на том месту остане. Ово смета ждребету при јестиву, а друго, и нов зуб хрђаво израшћује. Да овој незгоди на пут станеш, мораш стари зуб изчупати.

3) Кад су ждребад једно 2—3 године стари, онда им кадкад горње небце подебље нег обично израсти, пак им то у ждерање смета. Кад дакле ово приметиш, а ти узми оштар нож, просеци небце то на неколико места, остави да крви мало изтече, пак онда најпре водом чистом, а после тог медом и сирћетом проперц, пак ће зарастити.

4) Код више коња можеш приметити, да под језыком, нека два кожна листића има, од прилике као зрно од сочива велика, пак гдекоји мисле, да коњи због ти листића немогу јести, и без отлагања ји маказама одсеку. Ово нико нек се неусуђује радити, јер су та два листића ту нужна.

5) Више се пута језик и небце израђави од бодљикаве ране; у том случају треба уста добро испрати водом, пак онда медом и сирћетом протрти.

6) Кад коњу чешће пљувачка тече, кад је снужен, кад неће да једе, кад главу земљи приклања и кад се ране на језику и небцу примете, то је знак да коњ ону болест има, која се „трулеж“ зове.

Кад се ово примети, треба узети комадић дрвега, пак га платненом крпом обвити. у воду замочити и трипут преко дана коњу уста испирати, док год неоздрави.

Болесне очи.

Кад је једно или друго око коњу отечено, кад чешће сузе теку и кад је јабучица с трепавицом покривена, то је знак да ће се око усамити и како се ово примети треба му пустити једну фунту крви из вата; овде немој крв на земљу пуштати, но у чинију какву да се види колико је крви изишло, јер није свака жила једнака, а зависи и од тог, колика је јама усечена: мања или већа. Треба дакле узети 1 фунту воде пак у чинију усутити, и забележити докле вода допире, сад воду изручити, пак онда крв дотле пуштати, док до оне забележене мере у чинији недопре, пак онда крв уздржати.

Болесно око ваља чешће преко дана ладном водом прати и горњу трепавицу са ung alb camphorat (Bleiweissalbe mit Campher) јутром на танко полагаано мазати.

Ако је јабучица, када се је оток већ развио, чиста и ведра, онда је све добро, и ништа више употребљавати не треба; ако ли је пак јабучица бела, или ако је с белим превучена, и непопустили ово за време од осам дана онда се мора испод ока врло танко као кончић с' овим мазом намазати:

1 квинта шпански мува и

1 лот свинске чисте масти.

Кад се коњ овим начином лечи, несме се с' другом раном ранити, но са наквашеним житним мекињама, којима се дваред преко дана по 3 лота горке соли (Glaubersalz) помеша.

Ако је око каквом спољашном повредом повређено, онда треба крв пустити, и често га преко дана ладном водом прати, Овде онда не треба мазало употребљавати.

Ако би се каква позједа из унутрашњи недостатака појавила, то је онда сасвим непријатно стање за сваког који таквог коња има, јер позједа ока из унутрашњи недостатака, увек за собом слепоћу навлачи.

Чешће болести у оку називају се „месечарице“, против које до данас лека нема.

Врло је обично, да очне болести и од слабости долазе, које обично оне коње постиже, који се у непрестано кишовитом времену на нашу терају. Овој су болести они коњи већма изложени, који на ниским и дољаним пашама пасти морају, неже ли они, који на бреговитим пашама пасу.

Знаци ове болести су: око отече, а јабучица потавни. Средство: узми две прегреша прстењака (Kammillenblumen) и носпи га са кључалом водом (на две прегреша прстењака, узме се 1 фунта во-

де); када је ово престојало и оладило се мало, онда ваља ту воду одасути и с' њоме око коњу прати, а за унутрашње чишћење треба узети:

6 лоти анђелска корена (Angelicawurzel)

„ „ горчице (rothe Enzianwurzel) и

„ „ одељена (Baldrianwurzel)

ово у пра стући, једно с' другим помешати и сваки дан дваред по 2 лота, са раном измешати.

Неки лекари препоручују и сљедећу воду, за прање тако болног ока:

1 фунту ружичне воде (Rosenwasser).

2 лота Thedensche Arquebusade) и

1 лот Bleiextract.

Све се ово у Лекарници добије и треба, добро измешати и сваки дан 5—7 пута сунџер у њу за мочити и очи коњу прати.

Задавица.

Ова се болест на сљедећи начин укаже: коњ неће да ждере, не може добро воду да пије и кад се напиње при пићу да прогута, не може добро вода доле, него му покуља на нос; уши су му ладне главу сагне земљи, дисање му је тешко и запарно; испод врата има неки оток, и кад овај само с прстом додирнемо, осећа коњ велике болове; уста су му притом врела, а језик му је сув.

Како се знаци ови укажу, мора се таки две фунте крви пустити, а коњу сљедећи лек давати: Узми по фунте меда, и помешај с' њиме 8 лоти чисте салитре. Ако је мед сувише отопљен, треба му мало брашна додати, да као тесто испадне.

Од овог средства треба коњу сваки дан по

четир пута, сваки пут по 2 лота са алропицом на језик намазати.

Оток пак испод врата треба мазати са :

по лота истучена камфора,

8 лоти ланена олаја

ово двоје треба добро измешати, да се камфор у олају растопи. Сад треба овим додати:

4 лота салмијакшпиритуса (*Salmiakspiritus*). и с овим онај оток дотле мазати, докле год коњ неоздрави.

При болести мора се коњ добро од назеба чувати, а кад пити почне, нипошто му ладне воде недати, но устојане. За јело му треба испрва натопљени мекиња дати; ако би се пак од ове ране гадијо, треба му дати чисте зоби.

Сакато плеће.

Да је коњ у плећу сакат, познаје се по следећем:

Кад коња напред водимо, а он са сакатом ногом кругове прави, повлачући ногу све већма напред, и никад ту ногу лако неподиже, као ону здраву. Пустимо ли га пак да на какво дрво или на виши какав праг стане, а он с болесном ногом неће никад стати, него ће је само повлачити.

Неукаже ли се поред ови знакова никакав оток на горњој цеви, ако нога није до копите отечена ако копита сама није повређена, ондо је коњ на плећу сакат, и онда се одма пригиб мора са следећим средством мазати, које се пре употребења увек добро промућкати мора.

Треба дакле узети по сатљика јаке ракије и растопити у њу по лота камфора пак онда додати тому јошт 2 лота терпентинског зејтина.

С овим средством можеш мазати једно 6—8 дана. Поправи ли се ова боља, онда нетреба ништа више чинити, а ако се на горе окрене, онда треба са следећом смесом мазати :

Подај у апотеки нека ти смешају :

Rp.	4	Loth	Leinöl
	1	„	Schwalbenöl
	3	Quentchen	Steinöl
	3	Loth	Terpentinöl
	„	„	Spicköl
	1	„	Nervenöl
	1	„	Regenwurmöl и
	1	„	Quentchen Vitriolöl.

С овим можеш мазати једно 5 6 дана пригиб или дојна плећа, сваки дан по једаред и од тог обично нестане боље.

Сакато плеће које из унутрашњи недостатака долази, врло је тешко сасвим основно излечити. Коњи исто тако од костобоље пате као и људи; кад се костобољна материја на једно ил друго место наврзе, онда се изроде разслаблења, која се за неко време излече, али се опет поврате.

Против овакови разслаблења нема поуздана лека, најбоље је природи оставити, да она ту сама њено учини.

Овако сакатог коња треба за времена лечити, и после тог за неко време од свачега штедити, јер иначе не да му се помоћи неће, но може до века сакат остати.

Оток на прегибалу.

Ово је чешћа коњска болест. Ако је дакле главна жила у прегибалу отечена, пак зато коњ шанта, онда се мора на следећи начин лечити:

Узми 1 фунту црвене смурке (Rothen Bolus) стуци је у пра; узми исто тако у пра стучена нишадора 2 лота; помешај све ово са добрим, јаким винским сирћетом, пак намажи отечену жилу најпре, а после намећи од тог мазала од прилике с једног прста дебело на жилу; затим привежи целу дојну цев са вуненом крпом чак до колена. После узми 1 холбу винска сирћета и толико исто воде, пак у то 2 лота нишадора растопи. Од ове течности ћеш морати сваки дан трипута: јутром, на подне и вечером доливати за оном вуненом крпом, да би мазало оно на жили увек влажно остало. Завој тај треба после 2 дана скинути и нов метути, и то се дотле једнако понавља, док отока нестане.

Ако је пак овај оток остарио, онда га је тешко излечити. Опет се зато може горепоменути начин лечења једно 14 дана покушати; ако се пак за то време лечења неби оток поболшао, онда се мора 2 дана једно за другим мазати с овим мазалом (за апотеку): Rp. Spanische Fliegen 1 Loth Euphorbium-Gummi 1 Loth, Operment $\frac{1}{2}$ Loth.

Diese Species werden gepulvert und dann wird eine Salbe daraus bereitet, mittelst: Terpentinöl 1 Loth und Schweinfett 4 Loth.

Ако се дакле укаже, да је после овог мазања коњу мало боље, онда треба дотле једнако мазати, док са свим непрође.

Ако ли пак од ова два средства неби ни једно помогло, и ако је оток већ отврдно, онда се следеће средство употребити може (за апотеку): Rr. Pulverisirte spanische Fliegen 2 Loth, Euphrobium 2 Quentchen, Mastixgummi 1 Loth, Kolophonium 1 Loth, Safran Pflaster 1 Loth, gemeinen Terpentin 1 Loth, schwarzes Pech 6 Loth. (Bereite davon ein Pflaster).

Кад оћеш дакле овај маз на ногу да метеш, мораш га најпре угрејати у земљаном лончићу. Кад се већ довољно олади, а ти узми на једну лопарицу мало од њега, пак тако триј, да кроз длаке прође и до коже дође. Ако метеш овај маз врућ на ногу, онда ће за 12 сати заједно са длаком спасти. Кад си дакле фластер тај намазао, а ти мораш преко њега истрцане вуне метути, и крпом привезати, и то све несмеш дирати, докле год сам фластер од себе не одпадне.

Ако оток не спласне после првог мазања, а ти јошт једанпут намажи. Не помогнели ни ово, онда нема друге помоћи, но оток усијаним гвожђем уздуж испећи.

Посјед (паук).

Кад видиш да ти је у коња дојна част ноге отекала, и да отуд водњикаста материја изтиче, то знај, да се та болест „посјед“ или „паук“ зове. Ако одма за раније негледиш шта ћеш, или ако противна средства употребиш, може се ова боља позљедити и даље се разиростраћавати, и у горњу цев ноге доћи.

Како дакле примјетиш, да нога отиче и да она

материја изтиче, одсеци таки сву длаку с оног места, разтопи у 2 холбе воде 4 лота обична витриола, и пери оно место сваки дан по два пута, пак неће више тећи, него ће рана зарастити.

Ако је пак посјед већ заматоријо, а може бити већ цела нога заузета, а кост отечена, онда се мора коњу у слабину фонтанела уметути, и следећи му пилула за балегање дати: Rр. Gereinigte Aloe 2 Loth, Weinsteinrahm 2 Loth, Jalappenwurzel 2 Quentchen. (Alles zu feinem Pulver gestossen und mit Seife zu einer Pille gemacht).

Пре него што ћеш коњу овај лек дати, мораш га, ако је лето, три дана с травом ранити, а ако је зима, мораш му давати три дана најпре натопљени мекиња, и само мало сена.

У јутру четвртог дана треба му дати на гладан стомак ону пилулу, а ону горенаведену рану му после дотле давати треба, докле год коњ лаксирати непрестане. Ако је пак пуждно, може се још једна пилула после осам дана дати.

Длака се на „посједу“ састриже а „посјед“ се преко дана трипут са следећим средством кваси: Узми 6 лоти обична витриола и 6 лоти беле стиписе, стуци у пра и разтопи у две холбе воде.

Оток, који се због „посједа“ у кости укаже, спласнуће и сам, кад се „посјед“ залечи.

У случају, ако би „посјед“ већ тако застарео, да неке феле брадавица по нози изскакати почну, онда треба те брадавице са усијаним ножем одсећи и запећи, а „посјед“ као што је горе наведено лечити.

Ждребећак.

Почнели коњ кашљати, отекули му жлезде изпод врата, ако му очи потавну и ако су му пуне крмеља, то је знак да коњ има ждребећак. Ако коњ као и пре ждере, ако је весео и ако му без никаква натењања и бола из носа бала изтиче, то му онда никаква друга лека нетреба, но само га пазљиво неговати, од назеба чувати, ако је време лепо чешће га прошећати или пројашити.

Ако му пак по горенаведеним знацима никаква материја из носа нетече, то му треба — ако би јести хтео — трипут преко дана сједећи пра давати, сваки пут по једну вр'ом пуну кашику, и то се мора поквасити, јер га коњи радо неједу и зато га одувају. Rp. Rothe Enzianwurzelpulver 8 Loth Wachholderbeerenpulver 8 Loth, Bockshorn-oder Fö-
nischgräcumsamenpulver 8 Loth. (Alles zusammenge-
mischt).

Ако ли коњ неће да ждере, онда се мора пра овај са медом смесити, кугле као кокошије јаје направити, и коњу јутром, на подне и увече по једну такову дати да прогута; но будући да коњи такове лекове радо негутају, то им треба уста отворити, лек на једну лопарицу метути, и што дубље на језик му премазати. Зимом код ове болести треба коњу воду за пиће мало угрејати.

Набој.

Ово је најчешћа конитна болест, и ако се добро незалечи, може најлакше коњ ошантавати. Набој долази од хрђавога гажења и повреде ма које ко-

питне частице, и због тога се улије крв у кору копитну те се ова озлоједи, шта више и загноји, пак коњ ошантавити мора. Обично, и најчешће долази набој од хрђавог подкова, од камичака и други тврди ствари, кад се међу подковицом и копитом завуку, исто тако и од дугог хода по тврдом путу. Највише се набој видити може код узки, суви и пљоснасти копита. Можемо рећи да искључиво они коњи набој добију, који су подковани и по тврдој калдрми ићи морају, код неподковани сељачки коња је ово врло редак случај.

Коњи с' набојом рамају обично јако на набијеној нози; опипамо ли ону набијену копиту, то ћемо наћи, да је она набијена страна копите много топлија; куцнемо ли ову частицу прстом ма најмање, или ма гди на болесну копиту, приметимо, да су болови јаки, које коњ осећа. Кад скинемо са такве копите подковицу и састружемо мало подплату са стругачем (*Wirkmesser*). видићемо да је то место модро - црвено и као крвљу пошкропљено, а и заиста се ту разливене крви налази. Одрежемо ли мало више коре од копите, прснуће од једног маха разливена крв из оног места, гди је копита набијена, и то ако је набој скорашњи; ако је пак већ старији, и рамњали коњ јако, онда прсне неки танки смрдљиви гној, на горњој части копите, на круни, ако се за времена непробуши доле гдигде, да тај гној тако пропуштимо.

Ако је гној чисто црне боје, то је знак, да је набој од хрђавог подкивања дошао, јер од хрђавог хода и тиска је гној жућкаст. При старом и нелеченом набоју, не само да се гној на табану

копите развије него се и горе погне на круну, оједе целу копиту свуд унаоколо, и тако копита одпасти, а коњ најлакше пропасти може.

Лечење набоја управља се по створу и по времену. При сваком случају се најпре подковица скине, а после тога са стругачем оно болесно место дотле струже, док се год мала јамица неизсече. Набој је обично на предњим ногама. Непоказели се при овом ништа друго осим изливене крви у копити, и ако је копита јоште врела, то треба ону болесну ногу до колена у ладној води држати, или копиту кривијом балегом или жутом земљом облепити и водом једнако квасити, да копити влаге доста одржимо. Овим се поступком обично тако брзо копита излечи, да се 6—8 дана коњ опет подковати и употребити може.

Другчије се пак поступати мора, ако је копита већ загнојена, и ако је гној сав већ горе на круни себи пута за одток нашао, но и овде се мора табан састругати и побринути се, да гној доле истече. Кад је већ јама за оток гноја изсечена, онда треба пречекати да гној изађе, а после ту јаму са кучином лако испунити, а пре тога кучину замочити у смешу од 2 лота тинктуре од смирне и 2 лота од алоје (2 Loth Aloe — und 2 Loth Myrrhentinctur, за апотеку). Ово се сваки дан дваред мењати мора, а коњ мора за време лечења на меком стојати. У лакшој болести може се коњ с оваким лечењем, после 4—6 дана за радњу употребити и подковати. Пре подкивања се мора она јама опет сувим кучинама запушити да неби шљунци или песак унутра ушли и како повредили.

Ако се пак гној већ на круну попео, онда је

лечење врло тешко; и опет се и овде најпре исто тако покушати мора као што је пре мало наведено; ако се пак овим начином неизлечи, онда треба тако поступати као са „жуљавом круном“. Много ковача, по сели особито, имају тај хрђав обичај, да изсечени набој са витријолом напуне и другим горећим стварма. Оваког посла треба сваки да се окане, јер не да неће болесној копити ништа помоћи, него ће јој јошт горе болове нанети, и коња упропастити. Од оваког поступка многим коњма „багаче“ (Maulsperre) дођу, и обично, као што ова болест са собом доноси, угину.

Рањаве ноге од пута.

Болест се ова тако укаже, или видима или невидима. Видима је болест онда, кад је ишчешано место одерано и израњено, а невидима је кад се испод коже отоци изроде. Ако је одерано, треба само са ладном водом изпирати ону рану, пак ће проћи; а ако је отечено, има већ више посла.

Отечен тај део мора се по 3 пута на дан са сљедећим средством мазати, докле год не прође:

Узми дакле из лекарнице: Rr Ol lauri 3 лота и Ung. allthaeae 3 лота, или узми чисте свињске масти, или несољена путера, пак с' тим мажи једнако, докле год оток неспласне.

Има даље више средства за ову болест, ал су или одвећ скупа, а толико исто као и ова помажу, или пак нису у истини тако дјејство показала као ова. Треба дакле прво с' машћу свињском покушати, непогнели ово т. ј. ако је оток већ старији, онда треба оно мазало узети што сам горе написао,

Шуга.

Кад коњи шугу добију, а наши сељаци ји мажу са свачим, шта год чују, да ко каже да је добро.

Ето овде наводим средства која су поуздана, јер су на искуству основана.

Узми дакле у 2 фунте воде 4 лота пепела, 2 лота живинске погани, и 1 лот јака дувана, скувај ово све заједно и мажи сваки дан по једанпут коња.

Или: 2 лота сумпора, 2 лота стинсе, 2 лота свињске масти и 2 лота терпентинска олаја. Кроз 4 дана мажи коња с овим, а после тога опери коња са јаком сапуницом. Изнутра га пак ваља лечити са праом од 5 лота сумпора и 10 лоти феџе. Од овог пра ваља сваки дан трипут по једну кашику коњу у уста сасути; а болесне коње од здрави оделити ваља.

Курјачина.

Ову болест добију обично они коњи, који дуже време у снегу стајаше или радише. Најпре се угаже над копитом оток, и коњ не може да стоји. Да бол умалиш, мораш гледати да што пре оток тај пукне; то ћеш постићи, кад чешће преко дана оток тај са гушчијом или свињском машћу намазујеш. Кад пукне, онда ваља рану добро изчистити и машћу оном намазати, коју сам за ране код говеда прописао.

Ране.

Исто се тако лече као и код говеда.

Брадавице.

Као што коњи имају две врсте брадавица, исто такд имају и говеда. Обоје врсте, и код једни и код други се једнако лече.

Брадавице су дакле или суве или чорбасте. Суве се врло лако на следећи начин растерати могу. Узети треба један конач фунташка јака конач, пак брадавуцу јако подвезивати, сваки дан све већма, на које ће се брадавица осушити и отпасти.

Чорбасте пак, које кадкад као голубије јаје нарасте, имају некако крвави изглед, са месом су испод коже зарастле и лече се овако:

Узми оштар нож, пак је сасвим начисто с места одсеци, а рану са усцјаним гвожђем запеци добро. Кад ова печена кожица одпадне, онда треба рану са негашеним ситним кречом обасипати, докле год рана не зарасте.

Ако је пак брадавица по ком зглавку, онда треба добро пазити, да се при сечењу неповреди површиност или пак спајајуће частице на зглавку.

Оток од седла ил' самара

најбоље се излечи облагањем са пресним месом.

О подкивању коња.

Коње, који по сели и по пољу раде, гди јим ништа копитама неможе шкодити, није нужно подкивати, ал' богме оне коње, који по калдрми вући и касати морају, те је нужно подкивати, ако же-

лимо, да нам дуго за радњу способни буду. Коња подкивати није баш тако лак посао, као што неки мисле. Ово је један од најтежи послова. Што толико много коња има, који од копита болују, то само рђавом подкивању приписати можемо, кад узмемо, да они коњи, који никад подкивани нису били, на копитама никад неболују.

Коње зато подкивамо, до им копите од брзог квара сачувамо.

Код подкивања се ово у обзир узети мора:

1. Од копите се мора само онолико одузети, колико је тврдо, иначе ће ковач одма покварити копиту, ако у мекану частицу засеце.

2. Копита се мора тако сматрати као нокат на човечијем прсту. Ако дакле у живац, што кажу, усечемо, навући ћемо само болове; а код коња је јошт горе, јер он на ноктима сву тежину носи.

3. Кад ковач копиту за подков приправља, несме стругач у висину држати, јер лако засећи може мекану част копите, него га мора косо држати.

4. Копита се мора једнако доле изсећи, да терет на целу копиту једнако падне, а да је једнако изсечена тим дознати можемо, кад је на равно место метнемо, н. пр. на даску, пак ћемо одма видети моћи, да ли све частице копите даску једнако додирују.

5. Гдикоји ковачи копиту једнаку направе, кад сасвим црвено усијано гвожђе на копиту метну, пак је изгору. Ово нико ковачу нек недопусти, јер је за копиту јако штетливо.

6. Подковица се мора управљати по копити, а не копита по подковици, т. ј. нетреба допустити ковачу да изсеца копиту као што је он гвожђе

направијо, него мора гвожђе тако сковати као што је копита.

7. Ако је гвожђе од копите веће, то неваља, јер често коњ запиње, пак онда посрће пак и падне; а ако је опет мање, онда пређе нокат преко подковице, пак се копита кр'а и квари; дакле треба да је подковица са кипитом једнака.

8. Подковица несме ни врло дебела (јер тешко коњ иде), ни врло танко бити (јер лако пукне), него у средњу руку.

9. Подковица мора целе величине њене, једнаке дебљине бити.

10. Клинови морају у подковици сакривени бити, да се неби брзо ојели.

11. Кланџе морају ниске бити, јер иначе цео терет на вр' копите долази.

12. Клинови морају од доброг гвожђа бити, да кошиту некруну.

13. Клинови несмеду дебели бити, јер велике јаме у копити праве, и тим начином лако испадију.

Они такођер ни врло дугачки ни кратки несмеду бити; јер врло дугачак се клин превије при подкивању, а кратак добро недржи.

14. Свака подковица мора с' једне стране четир и с' друге стране четир клина имати, дакле у свему осам.

15. Вр'ови од ударени клинова торају се одкинути.

II. УНУТРАШЊЕ.

Сипња.

Ова болест може од разни узрока доћи; од хрђаво излеченог запалења цигерице, као и од на-

зеба; од покварене, смрдљиве и труле ране; од подводни пашњака итд.

Знаци болести ове ови су: коњ тешко дише, при том ноздрве страшно шири, а слабине и ребра испод коже му јако ђипају, још га неки таван кашаљ нападне. При радњи јако дише и јаче му слабине ђипају. Кад се ова болест коња без кашља укаже, онда се назива: куцањем срца, а ако је с' кашљом, онда се зове сипња; оба наименовања једну болест означују.

Кад је болест већ остарела, онда ју је тешко излечити, и свако је лечење несигурно; у почетку пак болести, добро дјејствују сљедеће пилуле: Rr. Ammoniak-Gummi 2 Loth, Galbani-Gummi 2 Loth, Alantwurz 6 Loth, Pimpinellwurz 6 Loth, Schwefelbalsam 2 Loth weisse reine Seife so viel, als zur Pillenmasse erforderlich ist.

Diese Pillen müssen ein und ein halbes Loth schwer sein.

Ове пилуле дакле треба у апотеки направити дати, и сваки дан по једну болесном коњу дати. Поред тога треба коња двапут на дан, јутром и вечером парити, и то овако: узми једну мерицу јечма, скувај га у довољно воде, пак га овако врелог успи у један велики шавољ, и мети коњу под нос, да ту пару у себе увлачи; ако је можно, боље би било, да се коњу преко главе покровац баци, да пара боље дјејствовати може. Шавољ се дотле пред коња остави, док се год вода нелади. Ова се вода са јечмом 4 пута погрејати може да се коњ пари, а после се јечам осуши и болесном коњу да, да једе. Лечење ово траје обично 3 не-

деље дана. Ако је јошт нужно, треба му из врата 2 фунте крви пустити.

За рану му само мекану пићу дати треба, а особито зрно прекрупити и поквасити треба. — За време лечења се коњ несме за тешке радње употребити, а најбоље је кад неби ништа за то време радити морао.

Пролетња паша на сувој доброј ливади, приноси врло много к лечењу.

Надун.

Ово се врло често догађа да се марвинче зелене или друге сочне пиће најдере, пак се онда надуне, а тај надун често и смрт са собом доноси.

Од велике је дакле важности за сваког економи да зна, како ће штету избећи и марвинче од смрти сачувати. Ако се марвинче (коњ ил говече) од премноге зелене детелине надуне, треба га најпре од тог чувати, да непије воде, пак га онда терати да трчи и напослетку сасути му једну добру кашику меда у уста, али не у води ил с каквом раном измешати, него чистог меда. Мед ускорава овде слузно варење детелине, и таложи унутрашњу ватру. Овако избављено марвинче треба 2-3 дана у штали држати, и само га сувом пићом ранити, пак помало суви мекиња са сољом давати, у штали га појити и у воду мало меда и соли измешати. Оваки поступак поврати брзо надуло марвинче, а краве одна помало млека пуштају.

Несвестица.

При овој болести стоје коњи сасвим ожалошћени, једу врло мало, спусте главе земљи и иду као луди, кад ји из штале пустимо. Гдикоје коње нападне несвестица при раду, и онда посрћу неко време, а на послетку падну. Како се ова болест на ма који начин укаже, треба коњу пустити мало крви, и три пута преко дана по 2 лота у води растопљене салитре давати, на које ће болест проћи.

Гљисте.

Старији коњи добивају врло ретко гљисте, а на против код ждребади то већ чешће бива. Знаци, из који се закључити може, да коњ гљисте има, ови су:

Ждребад или коњи слабе и онемогну, и радије леже нежел што би стојали и погледају се по времену; најсигурнији је пак знак то, што при балегању гљисте испадају.

Овај се пра са успјехом употребити може: 4 лота од гљисте семена, 4 лота вратића и 4 лота чемерике (4 Loth Wurmsamen, 4 Loth Rheinfarrenkraut и 4 Loth Tausendguldenkraut).

Од овог пра треба одрастлом коњу 2 лота, ђушету 1 и по лот, а ждребету 2 квинтла преко у сатњик воде дати и то у јутру, док јошт ништа није јео. После осам дана, треба му дати на балегање и то: 2 лота чисте алоје 3 лота глауберове соли и 1 лот од јалапе корена (2 Loth gereinigte Aloe 3 Loth Glaubersalz и 1 Loth Jalappenzurzel.)

Ово се са сапуном замеси, и да једном одрастлом коњу наједаред; ћушету се да две трећине, а ждребету једна трећина овог теста.

Пре него што ћеш коњу ово давати, мораш га неколико дана само чистим сеном и наквашеним мекњима ранити. У очи оног дана пак, кад ћеш почети давати ово тесто, несмеш коњу ни сена дати, а исто тако и неколико дана после, докле год ово тесто дјејствовати не почне.

Пролив.

Ако се пролив деси код ждребета које је тек два месеца старо, онда му треба дати сваки дан по једанпут по квинтла ребарбаре са 2 квинтла магнезије (halb Quentchen Rhebarber mit 2 Quentchen Magnesia) у води, докле год пролив непрестане.

Ако су ждребад старија, треба им дати дупло оволико; ако су пак већ од сисе одбијена, и ако једу тврђу рану, или ако су у другој години пак на пашу иду, онда им треба дати по по лота пра од торментиле жиле (Tormentillwurzelpulver) сваки дан дотле, докле год непрестане пролив.

Ако је коњиц већ од 3 године, онда треба порпију удвојити.

Старијим коњма се пак даје по два лота тог пра.

При овој болести се јошт мора коњ топло држати, и више му треба суве ране давати, јер би сочна рана јошт већи уплив на пролив имала. Исто га тако ни с ладном водом нетреба појити.

Црвена мокраћа.

Ако је мокраћа крвљом измешана и зато црвена, онда му одма треба 2 фунте крви пустити и два пута на дан, јутром и вечером, сљедеће средство давати:

Узми салитре 1 лот и витриолизирана стреша такођер 1 лот пак то у пра студи, у две холбе воде помешај, пак му подај у четир пута да попије (за апотеку: 1 Loth Salpeter, 1 Loth vitriolisirten Weinstein zu Pulver gerieben und in 2 Halbe Wasser gemischt).

Колика.

Ово је једна од најчешћи болести. Болест ова обично напрасно дође и по следећим се позна. Прво и прво престане коњ јести, удаљава се од јасала, копа с предњим ногама, а стражње к трбу'у скупуља; обзире се чешће на трбу и почне се кезити; маше једнако репом, врло је немиран и час на једну час на другу страну лута; покушава како би се ваљао и најрадије би лежао на леђи; хрче, навиње се мокрити и балегати.

Ова немирноћа пређе за неко време, и коњ се мало умири, јео би, но наскоро се опет боља у пређашње стање поврати.

При првој бољи јошт се човек лако коњу приближити може, ал кад се боља поврати, недопушта ником да му се приближи, на кратко дише, врло поздрве шири, и тако рећи побесни. При свем том остане затворен и у злим случају, ако му се незна на брзо помоћи, за 24 сата угине. Притечели

му се одма у помоћ, одма грамзи за раном и чи-стије очи има.

Узроци су овоме понајвише, кад се коњ раз-лади, више пута и прекомерна рана, а особито кад коњ после добре ране наједаред трчати и много вући мора. Такођер колику навуче многа фришка детелина — треба увек да је мало увенута, ражна прекрупа преко обичне мере, брашно кад се на суво даје, такођер и задржавање мокраће при хо-ду и касању.

Најпростији и најпробитачнији лек противу колике свакому економу препоручујем овај:

Кад на коњу примјетиш оно што смо рекли, а ти га уведи у врућу шталу, на дебело му про-стри, трбу и ноге са сламом добро истри и покри га покровцем или ћебетом.

Овим си сад само крв у боље стање довео, треба сад и ону у стомаку утрудвану балегу про-терати, које је најглавније. Ово ћеш тим учинити, кад га са сапуњавицом клистираш. Ово је најбо-љи лек.

Такођер и јашење при колики помаже.

Бала (сакага).

Будући је ова болест код коња и магараца најопаснија и неизлечима, то оћу мојим читаоци-ма обширно да кажем, њена својства по коме се позна, начин како треба коње чувати при овој бо-лести, и узроке од куд долази.

Бала се по следећем познаје:

1) Почне коњу изтицати бала из обадве ноз-дрве или више пута само из једне. Испрва је бала

ова чиста и бистра, доцније је све загаситија и гушћа, пак је после сасвим густа и на форму лепка. Ова испрва чиста бала прелази у упрљано белу боју, после је жућкаста, па онда зелењикаста, пепељаста, црна и црвенкаста, ако мало са сукрвицом истицати почне. Доцније се у њој налазе и мали комадићи иструли костију и други ј ко смрљиви телесни частица. Због лепкастог својства њеног, навата се при изтицању по крајевима носдрве, и ту се тако рећи окамени, и тога ради се носдрве чисто запале и оједу.

За докучити, дали су и друге частице у глави овом балом напуњене, морамо само на више места с прстом лупати, пак ћемо чути некакав глас, пак ако је тако таван као н. п. кад на пуно буре лунамо, то је знак, да је на том месту изнутра пуно бале, а ако бале нема, а оно је глас отворенији. Из очију му цури на подобије крмеља, само је загаситије боје од обичног крмеља.

2) Унутрашњост је носдрве при балењу сува, тавна, пепељаста и по реду загасито црвена, с још загаситијим пегама.

3) Одпусте се чисто све жиле од њеног природног положаја, и по тим је познати да су болесне, а друго, начичкане су са малим жутим бешикицама, које су пуне нечистоте, и нарасте кадкад као грашак велике. Више пута су ове жиле и рањаве. Отоци, кад се већ бала указује, мали су испрва, али се после све већма разширују и носдрве једу. Ови су отоци најпре као неке мале пегнице укажу, пак онда ил у бубуљице, или баш одма у ране прелазе и увеличају се; врло је ретко наћи

да су ове ранице са кожицом покривене, него су највише отворене.

4) Ови отоци узму ма, пак прогризу ноздрве кроз; кост у носу и даље у глави најпре отече, пак се после оједе и измрви.

5) Жљезда отече и нарасте кадкад као кокошије јаје, а у свом здравом стању је само као лешњик велика. Овај је оток врло ретко болан, него је ладан и неосетљив, округлао или дугуљаст, тврд и често у кожи дубоко сакривен.

6) Коњ у бали јако, а кад се миче или иде, врло брзо дише, и чисто звижди.

7) Догоди се да се коњ кадкад и закашље; кашљање је ово врло тихо и слабо, и то више увече и ноћу, нежели дању.

8) Бала је врло дуга болест; коњ може у бали више година живити, ал није ни за шта, с вољом једе, јер му у стомаку ништа није болесно, он може пун и снажан, и длака му може светла бити. Доцније тек мора мало изслабити од бола из носа, длака му лако испада и неки га лепкасти зној подузме по свом телу; изгуби вољу на ждерање и јако смрдљиву балегу избацује, а после већ мора угинути. На послетку

Свака средства против ове болести су излишна и узалуд. Немогућност ову болест излечити у тим се састоји, што су оне у глави и носу с балом напуњене частице тако створене, да ји није могуће изчистити; и тако се све даље и даље отров овај по телу разсеје, да се и друге болести на цигерици и бубрезима изроде, од којих коњ сваки дан више и више слаби, док неугине.

Да ће бала већ скоро код коња доћи, познаје

се по тим, што се улеће, омекшају им кости, набрекну жиле, брз умор при радњи, дебеле и дуге длаке, дебела кожа, немарљивост итд. Стари изтерани коњи такође ову болест лако добију. Бала и подкожњак (црв) су наследне болести, и то тако, да ждребад од балавог ајгира или балаве кобиле, или балави на свет долазе, или за кратко време у балу падну. Узроци ове болести могу бити рђава рана и вода, нечистоћа у обште, премног губитак семена, особито код старији ајгира. Ово се све дуже потезати мора, док би коњ због тог у балу пао, него брзи долазак бале обично је са каквом другом болешћу у сајузу.

Узрок бале може бити и кад се коњ разлади кад коња на ладан сасвим ваздух изведемо, кад коњ ознојаван дуго на зими непокривен стајати мора. —

Опасна је боља, ако се јошт и подкожњак при бали заметне.

Бала је јако приљепчива. Болест ова прећи може с једног коња на другог, ако здрав коњ из онога валова једе гди балав једе, а из оног суда воду пије из ког балав није, ако га с покровцем од балавог коња покријемо, ако му узде балавог коња метемо, ако га чешагијом чешемо, којом смо балавог коња чешали, итд. Здравом коњу, ма гди мало бале задобије, мораму се после 30—40 дана подпуно указати.

За човека је бала јако опасна, особито ако коњ при прегледању прсне, па кад у очи, науснице или ма гди на друго место кап која падне, ту се одма разрађави и изгризе оно место. У најновијем добу приповеда др. Русхајм у Прагу, раз-

болела су се четир момка у тамошњем гарнизону, и то од бале, која је с коња једног на њи четворицу пала, и сва су четворица под чудноватим мукама помрла.

Сваки нека се чува, да му како у око непрсне бала, кад коња балавог има, пак око њега ићи мора.

Цес. кр. министарство унутрашњи послова издало је 31. октобра 1851. год поучавање, како ваља штале чистити после балави коња и оно гласи :

Да би при чишћењу штала, после балави коња, сви једнако поступали, и велике трошкове избегавајући, онет подпуну сигурност имали, наређује министарство унутрашњи послова у споразумљењу с министарством рата, и с учитељима бечко-марвенског-лекарског заведења ово :

1. Велике штале морају се 7 - 8 стопа високо окречити. Ако је у једној штали само један балав коњ, треба ону страну окречити, гди он стоји, па онда и оне друге њему најближе лежеће стране.

2. Мале штале с мало коња, треба целе окречити.

3. Будући да се варењем свака зараза уништити може, зато морају јасла, стубови, препреге и сви покретни и непокретни судови (ведра, чешагије итд.) који су са балавим коњем у смеши били, с врућом водом испрати, после тога добро на ваздуху осушити, пак онда са цеђом на ново испрати и осушити.

3. Имају се такође и сви гвоздени суди опрати, само што се код ови немора тако јако чис-

тити, будући су чешћи, пак нечистоћу тако не-примају као дрвени.

4. Ако је подплата с каменом и цигљом постављена, мора се врућим цеђом прелити, и метлом добро разчистити. А ако је међ каменом или циглом песак треба га изчистити и нов посути.

5. Ако штала ничим постављена није, треба земљу једно $\frac{1}{2}$ стопе изкопати и новом заменути.

6. Треба после свег тог шталу окадити, и то ваља све прозоре и врата позатварати, пак онда с обичним сумпором кадити, но пазити ваља, да се ништа не запали. Ово је најјефтинија ствар, а поуздано сваку у штали налазећу нечистоћу уништити, а и људма који раде, није јако шткодљива.

Наравно, да се морају сви коњи најпре из штале пустити.

7. После свег посла има се штала отворити, добро промајати и кроз 8 дана отворена и празна оставити.

8. Ако је у једној великој штали само један коњ балав бијо, треба оно место очистити, гди је он стајао, и од њега онда с леве и десне стране гди су здрави коњи стајали, јер зараза не може целу шталу обузети.

Ако је коњ његово место мењао, и ако није своје сопствене суде имао, онда се мора све прати и чистити.

Жар.

У овој болести добије коњ најпре и најпре сув неки кашаљ, невољан је изгуби вољу јести, уста су му врела и сува, дише брзо и шири при

том ноздрве, и како дишо тако му и слабине одскачу, ослаби и кламића при ходу, особито са стражњим делом тела. Код неки је кашаљ јачи, а код неки га олет нестане сасвим. Кад метеш руку на леву страну на ребра мало ниже, осетићеш сасвим точно удар срца, а што је код ове болести чудновато, да коњ, докле год болест траје, никад нелегне.

Како се ови знаци укажу, мора се коњу из врата 2 фунте крви пустити, и поред прса фонтанел уметути, а сваки 6 сати даје му се следећи маџун: Салитре 6 лоти, Глауберове соли 8 лоти и Слатка дрвца 4 лот. (Salpeter 6 Loth, Glaubersalz 8 Loth Süssholz 4 Loth)

Ово се све у пра стуче и направи са медом маџун.

Поред овога се мора коњ сваки 6 сати клистирати са: ливотином од 12 фунти воде и по три прегреши прстењака (K mille) и слезоваче (Pappelblätter) у њој скуваној. Ова се вода после кувања процеди, и дода се јоште 4 лота салитре и 2 лота ланена олаја; од овог се мете $1\frac{1}{2}$ фунте у шприцу и коњу ушприца.

Небуде ли коњу сутра-дан боље, онда се мора опет 2 фунте крви из врата пустити и она иста средства повторити. Трећи дан, ако куцање срца неволупи, треба трећи пут крв пустити и фонтанел у слабину уметути.

Развеселил се коњ и покаже ли вољу ждерању, треба му ситна сена и зоби, ал помало давати ал зато чешће. Може бити да ће и наквашени мекња јести. Ако би пак наблизу каква ливада са добром травом била, онда би јошт најбоље било

коња тамо истерати да пасе и то само кад је време лепо.

Вода која му се даје да пије несме бити ладна, но устојана.

Како куцање срца престане, а коњ јести почно, може се маџун само двапут преко дана давати и двапут га само клистирати, а и салитра онда као додатак изостати може.

Ако се коњ зноји, то га треба три пута преко дана са сламом добро изтрти и ђебетом га добро покрити. Ако су му ноге ладне, треба ји такођер са сламом трти. Најпоузданији је знак поболшања, кад кољ стане легати; јер док је болест опасна, неће лећи. Више се пута укажу отоци на телу и стражњем трупу, којих са болешћу и добром раном нестане.

Више пута траје ова болест 10, 12--20 дана.

Капање мокраће.

Ова боља долази понајвише од покварене ране и поквареног пића. Најпре и најпре гледај јели рана и пиће чисто ако није, а ти одма бољом раном замени, уведи коња у топлу шталу (коњушару), цело тело, особито пак трбу, добро са сламом изтриј, изведи га више пута на поље дотле да трчи, док се не озноји (узјаши га, најбоље ће бити), пак га онда опет уведи у топлу шталу, добро га покриј, пак ће мокраћа престати капати.

Задржавање мокраће.

Ова болест од они исти узрока долази, од који и колика, а тако се исто и лечи. Највише се то

догађа код коња и хајгира, код кобила врло ретко. Поред они лекова, које сам код колике навео, можеш јошт сваки 4—5 сати дати болесном коњу пиће од $\frac{1}{2}$ лота зејтина од веће ($\frac{1}{2}$ Loth Wachholderöl), 2 жуманцета и 1 холбу млаке воде. Ово све помешај, пак му у уста саспиј, — оздравиће ти.

Или му у место горњег лека овај подај: Узми једну прегреш од першуна (петрожеља) семена, стуци га и скувај у 2 холбе воде и додај 2 лота салитре, остави ово све да се олади, пак саспиј коњу да попије.

О пуштању крви.

Кад је год нужно крв пуштати, а ти изабери ону дебелу вратну жилу, која између гркљана и душника лежи, из које ће одма и најсигурније много крви на једанпут изтећи а оно је у осталом све једно, из ма које жиле крв пустио, јер цјел је: из тела излишну крв пустити; само се онда мора на место ил' жилу назити, где је н. пр. местимице запала ил' оток, пак се баш на том месту самом крв пустити мора.

Да ту главну жилу на врату боље нађеш, стегни коњу врат са канапом (врпцом), као да би га мало гушити хтео, пак ће жила та јаче одскочити, и ти ћеш боље усећи моћи. Сад покваси ту набреклу жилу са пљувачком, да длаке полегну и да ток жиле боље видиш, а јошт боље ћеш ју видети, ако ти други ко главу коња у вис дигне и држи; овај твој помоћник мора главу коња на десну страну окренути, јер се на левој страни боље жила види, а и много ти је угодније тако ра-

дिति. Сад узми копље (или вр'аст ножић) у леву руку, и наслони вр' на жилу, ал' не у преко, него уздуж, а у десну руку једно парче дрвета; кад си вр' ножића на жилу наслонио, а ти удари ножић од озго оним дрветом тако јако, да ножић кроз кожу у жилу продре. Ако си жилу добро згодио, одма ће крв потећи, која треба у један суд да тече. Ако је јамица малена, да крв не може да тече, или ако је крв дебела, а ти мети коњу парче дрвета у уста да прежива, како ће се жила већма мицати и крви више пустити. Кад си већ довољну количину крви пустио, а ти рану затвори, добро је превежи, на које ће се брзо залечити, а да ти коњ недрма главом после тога, због чега би се жила на ново отворити могла, привежи га на кратко и високо, да се не може мицати. Исто тако очисти из јасала све, што би у њима за јело било, да неможе јести, док рана не зарасте, које ће за један сат за цело бити. Ако ниси у први мах жилу потрефио, него поред жила само кожу расекао, то ништа не чини, та ће се незнатна рана брзо залечити, ти омет жилу потражи и убоди.

А гди је нужно местно пуштање крви, као код отока итд. тамо пробадај оно место на више страна да што више крви изтече, а можеш још та места и млаком водом квасити, те ће лакше крв одилазити,

ГОВЕЧЕ И ЊЕГОВЕ БОЛЕСТИ.

Говече је већ хиљадама година најважније кућевно живинче за човека, спада у одељење преживалаца, оној врсти сисаваца, којих је стомак у 4 одељења подељен. Од куда нам је говече доведено, није извесно, као што је то код веће части наше кућевне стоке неизвесно. Најстарији народи, о којима ми тек нешто у повестници нагађати слушамо, гајили су говече, и цео се њив живот искључиво само у одгајању говечета састајао.

Има у свету у многим предјелима тако зваани дивјји говеда; ал то нису дивја, но само подивјачена говеда, као н. пр. у Америци, Азији, Африци итд.

Данас се говече, изузимајући само некоје предјеле, по целој свету, где људи живе, налази, те га тако по разним предјелима и разном негом у разним врстама налазимо, које ми „сој“ или „пасмима“ називамо, а једна се пасмина разликује од друге у спољашњој форми тела, у млеку, костима и т. д.

И говече пати и гине од разних болести, које ћемо овде навести, те да му у нужди помоћи можемо.

I. СПОЉАШЊЕ.

Кљамићање зубова.

Кад видиш да ти говече неће ваљано да једе, а ти му одма погледај зубе, дали се њињају. Примјетиш ли то, а ти узми 2 лота стипсе, растопи је у 3 лота воде и помешај ово за 4 лота меда, пак сваки дан два пута с' овим зубно месо триј, докле се год зуби њињају.

Рањав језик.

Ово добије говече од оштре ране. Примјетиш ли да је језик рањав, а ти узми две кашике сирћета и једну кашику меда; овим мажи језик два пута на дан, док непрође.

Болесне очи.

Ако је око ког вола или краве отечено, ако сузе из ока лете и ако га говеда затворено држе, мора се с' оне стране ока које болује, две фунте крви из врата пустити, и као сламка танко, на горњу трепавицу сваки дан по једаред са алб. Camphor (у апотеци) намазати.

Ако се пак ова боља зими, кад марва у штали стајати мора, догоди, онда није нужно са горе реченим мазалом мазати, но само више пута око преко дана са ладном чистом водом испирати.

Ако се пак преко ока бело навукло, онда треба и с' ладном водом прати, и с' оним мазалом сваки дан по једаред донде мазати, док се год она навучена бела кожица не разиђе.

Може се и тај случај догодити, да се и око ударцем каквим, или убодом позљедило, онда не треба крви пустити, но само с' оним мазалом мазати.

И у штали при рани, може се дагодити, да марву каква бодља убодје. Ако је овај случај, онда се примети, да марва јако очи затвара, и да сузе из очију лете. Овде треба настојавати, да се око отвори и види, јели трн у оку остао, или је само убо. Ако је трн у оку остао, онда се постарати треба да га извадимо; и у овом случају, и у случају ако је око само убодено, треба га чистом и ладном водом испирати, докле год сузити нестане. Докле год сузи, знак је, да око јошт излечено није.

Црви у ушима.

Кад видиш да ти говече једнако главом маше, а ти погледај у уши, пак ако нађеш да у њима црви има, а ти узми ивер, пак ји повади, а рану са терпентинским зејтином намажи. То чини сваки дан, док црви нестане. Неможеш ли са ивером извадити црва, а ти напуни пуно уво воде, пак ће они и сами изаћи.

Задавица.

Говече, које добије „задавицу“ снужди се, испрва врло мало једе, а доцније сасвим престане, ма најбоља рана била, тешко дише, а при том хрче, које хркање све јаче и јаче бива; уста су врела и сува, а испод врата види се на гркљану

неки оток, који, кад га само додирнеш, јако боле; кад овако болесна говеда воду пију, нису у стању прогутати, него им на нос натраг удари, а при том је и куцање срца врло јако.

Како се ови знаци опазе, треба из врата две фунте крви пустити; 8 лоти салитре са 12 лоти горке соли Glaubersalz у пра стући и с' по фунте меда помешати. Овог средства треба болестном говечету свака 4 сата по једну пуну кашику далеко на језик турити, (најбоље за тај посао начинити лопарицу од дасчице) главу подићи, и дотле је у висини држати, докле год лек не прогута.

Онда треба изтрти једну четврт лота (квинтл) камфора у пра, и усути на њега 6 лоти олаја (Leinöl), у ком ће се камфор растопити. С' овим се опет оток испод врата сваки дан двапут — јутром и вечером — лагано истре.

Ако ли за два дана хркање веће буде, и ако болови непопусте, треба трећи дан опет крв пустити. Ако-ли је пак говече у стању шта јести и ако тому вољу покаже, треба ражна брашна у води растопити и у једном бурету пред њега ставити, да то пије, кад му год воља буде.

Сваком говечету, како младом тако старијем, отеку кадкад жлезде на гркљану тако јако, да им је тешко дисати и поводом тим се јако неко хркање изроди.

Ако се за времена овом злу не доскочи, отоци све већма и већма отичу и говече је онда у опасности, јер се најлакше угушити може.

Сљедеће средство употребљује се против ове болести, са добрим успјехом —

Узми камфора стучена четврт лота, растопи

га у 12 лоти ланена олаја и додај 4 лота ветреће нишадоровине, смешај све у једно, и оно место испод врата, гди се гркљан налази, мажи два три пута преко дана, докле год говече слободније дисати непочне.

За лекарницу: Ein viertel Loth Kampher in Pulver. Löse solchen in 12 Loth Leinöl auf, mische 4 Loth flüchtigen Salmiak dazu.

Слинавка и шап.

Сваке се године с јесени указује „слинавка“ и „шап“ (Maul und Klauenseuche). А где се марва на пашњаке тера, тамо се и лети указује; и ма да болест ова велику штету доприноси у послу код волова и млеку код крава, опет зато слабо ко на то мисли: како би се овоме злу доскочити могло т. ј. како би се од ње сачувати могла стока наша. — У местима, гди нема обштега самопаса, ту се указује болест ова тек од оно доба, од како по гдекоји газда своју стоку на своје сопствене ливаде пасе, или гди читава чорда на сеоском травњаку или излазу пасе. Мора дакле да је паша узрок томе злу.

Нема човека, коме се то догодило није, да му се језик ојео, ако је у јесен шљива ил тургуња јео, на које је слана пала, после вишедневне суше. Пак онда веле људи: пао је отрован мед или медљика на шљиве, пак је то узрок, да се језик ојео; требало је шљиве најпре опрати.

То је истина! При топлем времену се пен-трају многа шкодљива испарења по ваздуху, које роса са собом на земљу довлачи, и слеже се како

на остале ствари, које се на земљи налазе, тако и на воће, а ваздух то после на односном предмету осуши. Кад се дакле таково воће поједе, одма се укажу на језику или зубном месу меурићи неки, који се разједу, ако се брзо нелече, а ако се одма затим стаје да се лечи, врло брзо прође.

Е тако је исто и код стоке са орошеном травом.

Ако се је дакле при ведром времену лака магла из испарења створила, а она се мора при ладној ноћи као роса на траву слећи, стока ту орошену траву пасе и по њој се шеће, те се и њој уста и мека места међ папцима орањаве од тога отрова; ту се пајуре меурићи укажу, кои се у онако шкодљиву бољу претворе.

Кад се дакле овакова говеда непрекидно на пашу терају и пасу, при чему се отров из цукнути меурића на траву проспе, и кад за тако обољелим говечетом здраво марвинче пасе, шта сљедује? да се и ово здраво разболети мора. Кад болесно марвинче путем путује, пак исти тај гној ходањем по путу разсипа, и кад на тај траг здраво марвинче наиђе, мора ту бољу добити, без да је на оној ливади или пашњаку пасло, гди је болесно марвинче пасло и ходало; јер је ова болест исто тако приљепчива као и шуга.

У местима, гди се стока у штали рани, и само се једно или два говечета на пашу истерују да орошену траву пасу, пак кад овако говече оболе, таки пређе болест и на сву другу у дому налазећу се стоку, и тако мора невино марвинче са узрочним да болује; и шта више, ако се боља ова одомаћи, тада и људи на опанцима гној овај раз-

несу, пак га у своје стаје унесу и стоку своју окуже, и тако, кад једном болест ова узме мах, и неузхтемо стоку своју код куће од други сасвим одељену ранити, она тако страшна буде, да стока у целој селу оболе.

Ко добро пази, наћи ће увек, да се болест ова у онима местима најпре укаже и најчешће се налази, гди се марва с јесени сувише рано на пашу тера, док је јошт трава пуно орошена. У оваким местима може се напред рећи, кад ће ова боља доћи. Зар се сат два не може пречекати с истеривањем, док се роса није осушила, и док већи део отрова није с влагом изветрио? Зар да сељани нису у стању, свога добра ради то предупредити? Зар да се они не каштигују, који сувише рано своју марву на росну и отровну пашу терају и другу марву упропашћују? — Многе државе су то рано терање на пашу забраниле; пак зашто да се неби то и код нас учинити могло?! Кнез треба строго да забрани говедару изтеривање догле, док се роса неосуши, јер сат два што ће невино марвинче у штали дуже стојати, неће газди на терету бити.

Од кише може грава мокра бити, то је испрано, и нехуди марви ништа, — како је газди неправдо, кад чобанин овце сувише рано из стаје на пашу истерује — он зна зашто! И овце као и говеда од тако росне траве исту ту болест добију.

За добро обштинско заузети поглавар, знаће од сада шта ће радити, да одклони бољу ову од обштине своје, која му је поверена; ако моји ово мало искрени речи саслушао и примио буде.

Ране.

Рана има истина разни, ал је за сваку рану ова маст добра (подај у апотеки направити:) Fein-gepulverten Grünspan, Mastix-Gummi, Weihrauch, Althee-Salbe, Lorberöl, Terpentinöl, von jedem 2 Loth und zusammengemischt.

Размажи од ове масти на чисту крпу, обложи рану и обмотај са кучином. После неколико дана погледај, пак ако је рана чиста, а ти је само онда ладном водом испирај док незарасте, ал опет само крпом — не више кучином — обмотај.

Отечена вилена.

При телењу, или одма после њега, отеку кравама сисе, пак се у њима изроде неке тврде чворуге; одма чим се ово примети, морају се сисе са следећим леком мазати докле год непрође, а крава се мора 3 пута преко дана измусти.

Узми дакле: Rp. Ol. lauri 4 Loth, Ung. althaeae 4 Loth.

Овде може само једна, а могу и више брадавица отећи. Ове се дакле овим наведеним мазом сваки дан јутром и вечером добро намажу, али се пре сисе измусти морају, јер ће иначе засушити.

Шуга.

Код старији говеда долази шуга обично од недовољне ране, и заразом. Теоци напротив шугу добију, ако су топлом раном опарени, или ако гладовати морају. Како код старији, тако и код мла-

ђи говеда може шуга доћи од сена, које је на подводним, блатнавим и киселим ливадама растло. Зато се мора при лечењу у обзир узети узрок, одкуд је шуга постала.

Ако је дакле код старијег говечета шуга од недовољне ране дошла, онда је први корак тај, да му се боља, снажнија рана даде, пак му онда овога пра јутром и вечером по једну добру кашику давати треба (најбоље с мекињама помешати): Жута сумпора 8 лоти, горчице 6 лоти, фење 6 лоти. За апотеку: Rp. Gelben Schwefel 8 Loth, Rothe Enzianwurzel 6 Loth, Wachholderbeerenpulver 6 Loth. Alles zu Pulver gestossen und zusammen gemischt.

Кад се већ од овога пра марвинчету неколико дана давало, онда му треба шугава места с овом машћу мазати: Сумпора 4 лота, салитре 4 лота.

Обоје треба у пра стући и с по фунте ланена олаја помешати.

За апотеку: Rp. Gelben Schwefel 4 Loth, Salpeter 4 Loth.

Beides zu Pulver gerieben, und mit einem halben Pfunde Leinöl zu einer Salbe gemischt.

Ова се маст мора после три дана са млаком цеђу доле сирати; ако би се пак јошт гдигде шуга указала, треба ју с том машћу намазати.

Ако је шуга од покварене ране дошла, то се одма, колико могуће буде, рана поправити, а марвинчету два пута на дан по једну кашику од овога пра, давати мора: Сумпора 6 лоти, антимаона 6 лоти, горчице 4 лота, фење 4 лота. Све ово треба у пра стући и добро измешати.

За апотеку: Rp. Schwefel 6 Loth, Spießglanz

6 Loth, Rothe Enzianwurzel 4 Loth, Wachholderbeeren 4 Loth. Alles zu Pulver gestossen und gut zusammengemischt.

Шугава пак места ваља са оном машћу мазати, коју сам пре навео.

Како ти која крава или во крастице добије, од којих би се шуга начинити могла, одма мораш такову стоку од друге одвојити, да неби се даље разпространити могла; јер кад се у шталу једну шугу увуче, тешко ју је искоренити.

Обично се овако болестној марви крв пушта. Ово је пак против природе ове болести, и то се несме чинити. Ако ли је пак марвинче са добром и здравом раном рањено, и кад је човек даље уверен, да се није заразом ошугало, и опет зато шуги подобне крастице по телу има, онда се мора посумњати, да није како од унутрашње ватре дошло. У овом случају само мора се 2 фунте крви из врата пустити, и фонтанелу на прса метнути, а крастице са истом машћу мазати.

Ако се је теле опарило, и од тога шугу добило, онда му се од следећег пра једанпут на дан у води давати мора: сумпорна цвета 2 лота, салитре 3 лота.

Овај се пра има на 10 једнаки делова поделити, па по један део телету, као што реко давати.

За апотеку: Schwefelblumen 2 Loth, Salpeter 3 Loth.

Zu feinem Pulver gerieben und in 10 gleiche Theile getheilt.)

Кад је теле већ 6 делова овога пра узело, онда треба шугу по њему са оном машћу намаза-

ти, и после три дана са цеђом и сапуном добро спрати. — Ако ли је пак теле од хрђаве ране шугаво постало, онда му треба од сљедећег пра два пута на дан, сваки пут по један лот давати : Rp. Schwefelblumen 6 Quentchen, Spiessglanzleber 6 Quentchen, Rothe Enzianwurzel 1 Loth, Wachholderbeeren 1 Loth. Zu Pulver gestossen und zusammen gemischt

Рана се при том поправити мора, а најбоље је у том случају кад и кад мало јечмене прекрупне давати.

II. УНУТРАШЊЕ.

Пролив.

Ова болест долази од водене и покварене ране и од назеба. Ако је од водене и покварене ране, а ти подај говечету сувљу и бољу рану, и подај му два пута на дан по 2 лота у пра стучене горчице (Enzianwurzel), док пролива нестане.

Затвор.

Затвор долази највише кад говеда заладне, и познаје се по овим знацима: марва престане сасвим јести, са стражњим ногама туче у земљу од муке, а тело напреже сасвим необично; више пута леже на земљу пак опет устане, обазире се на тело своје, или остане на земљи лежећа и онда јако дише.

Како се ови знаци укажу, тако треба десну руку у олај умочити, у црево турити што дубље и балегу угрудвану колико је могуће извући,

Ово је први корак, који се при овој болести учинити мора.

После овог треба скувати 3 шаке прстењака (Kamillenblumen) и толико исто слезоваче беле (Pappelblätter) у 6 холби воде, пак с овим болесно марвинче клистирати. Кад се ово скува онда се наравно процеди, пак се онда дода добре две шаке соли; клистир мора бити више него млак.

Врло је пак корисно, ако се у овај клистир мете и по квинтла у пра стучена камфора. Болесно се марвинче мора свако по сата клистирати докле год болест непрестане.

Ако би болест дуже од једнога сата трајала, мора се и крви 2 фунте из врата пустити.

Надун.

Како видиш да ти се говече надуло, таки без отлагања оплети уже од сламе, мети му у уста и свежи горе иза рогова, да му неизпадне, те да може на њему жвакати. Уједно прели цело тело с' ладном водом, и води краву или вола полагаано тамо амо, али при оду том нека два човека са сламом цело тело снажно изтру. Ако се стање овим непоправи, онда треба узети 2—3 лота негашена креча, загаси га у 1 холби воде, додај коју кашику брашна у то, и успи јошт по фртаља (по фртаља холбе разумем) добре ракије у ту смешу, пак саспи говечету на једанпут у уста. Ово се средство сваки 10 минута понаврати мора, докле год говечету nebude боље.

Добро! Ал' како ћу ја моју надулу краву или вола излечити на пољу, гди ја немам ти ствари?

Ево како ! Ово је најпрече средство: узми бритву — нож — пак убоди говече с леве стране у слабину — добро пази! — између последњег ребра и кука, да ваздух из њега изађе. Ако си дакле с ножом пробо, а ти тури у рану један комад пробушене трске да ваздух боље извирати може; немаш ли ножа, прободи је с вр'астим дрветом или бичаљем, само не сувише далеко! Ово је средство које се свуди имати може, само при извршавању треба пазити.

Французка болест.

Ову неизлечиму болест виђаћеш код волова и уштројени крава.

У почетку болести би се непрестано „водити“ хтело говече и у прсама се већ отоци развили, те ћеш чути, како говече тавно кашље. Претиснеш ли говечету напред прса, одма од бола клекне, и овако остане болест неко време до даљег развитка. Говече једе испрва с најбољом вољом, очи су му чисте, тела је доброг и длаке имају своју природну светлост. Кад болест маха узме, нестане свега овога, говече слабити почне и на брзо угине.

Што се лечења тиче, може бити да би се штогод у почетку одма покушати могло; ал' обично је, да је већ неизлечима, тек што си је и примјетио. Греота би било узалуд само трошити. Најбоље је, чим болест примјетиш одма говече закољи, изсеци гроздате оне израсте из црева и бурага, пак онда месо није шткодљиво, ако се није болест јошт сасвим развила.

Кашаљ.

Овај долази од назеба, од трули и смрдљиви паша, и од прашњава и плесњива сена.

Треба дакле на говече пазити да неозебе, не треба га на труле и блатнаве паше терати, и не треба му давати плесниве и прашне ране.

Ако је говече већ кашаљ добило, онда му треба давати: сумпорна цвета 6 лоти, горчице 8 лоти, истучена семена од дивље мирођије опет 8 лота, и по фунте натрвена рена; (6 Loth Schwefelblumen, 8 Loth rothe Enzianwurzelpulver, 8 Loth Fenchelsamenpulver — ein halbes Pfund Meerrettig mit Honig zu einer Latwerge zu machen.)

Ово треба све са медом смешати, куглице као кокошије јаје направити, и јутром и вечером болесном говечету по једну давати.

Гљисте.

Гљисте имају све кућевне животиње, ал говеда најмање. Изглед им је врло различан, има их велики и мали, округли, танки и дебели, широки и спљоснасти.

Најсигурнији знак, да говече гљиста има, ту је, кад видиш, да говече гљисте у балеги избацује; сви су остали знаци несигурни. Кад дакле видиш да говече гљисте балега, немој се плашити, немој говече ничим лечити, него му подај снажније ране, пак причекај који дан, нестаће ји од сами себе. Ако баш оћеш да лечиш, а ти подај говечету сваки дан по по фунте олаја са глауберовом сољу (Glaubersalz) све дотле, док говече не почне локси-

рати; при лаксиру не само да ћеш гљисте видити, него ће изаћи и читаве слузне лопте, њиова гњизда. Ово средство само код јачи говеда употребити можеш.

Модро млеко.

Док је млеко фришко, не ћеш на њему ништа примјетити, ал како се кајмак ухвати, тако ћеш по њему модре пегнице видити, као модро кувани шкроб (штирак). Ако је већ до тога степена дошло, онда се то млеко неда у путер (масло) стући, и ако би мало путера и утукао, ништа не ваља; а на млеку, што после путера у чабрици остане, пливају сиве и модре бешикице.

За време мога практиковања на добру кнеза Шварценберга, где сам са 267 музара посла имао, изкусио сам, да је ово средство најбоље дјејствовало.

Узми: иђирота (Kalmuswurzel) 6 лоти, — соли 3 лота, кима 3 лота и семена од петрожеља 3 лота; све у пра стуци и добро измешај.

Од овога пра подај јутром, на подне и вечером по једну вр'ом напуњену кашику (жлицу) у 2 холбе воде да крава попије, или јој с прекрупом измешај. У осталом је мораш са добром раном ранити.

Тегљиво млеко.

Каже се, да је млеко тегљиво, кад се неда добро у путер стући, него се тегли и балави. Узрок је тому покварен стомак. Подај крави лакше, ал' хранеће ране, и сваки дан три пута по једну вр'ом напуњену кашику праха од кима у води ил' у рани; ил' јошт боље, узми: корена од горчице

(rothe Enzianwurzel), иђирота (Calmus), онајса (Anis) и соли, од сваког по 3 лота, стуци у пра и подај исто онако, као што сам ти код модрог млека рекао.

Крваво млеко.

Ово долази, или код млади крава које су пуне крви, или ако су се сисе при мужи сувише отезале тако, да су танке жилице у њима попуцати морале. Одатле изтечена крв помеша се са млеком, те ово сво црвено изгледа. Обично траје ова боља дуже времена, јер се при свакидашњој мужи на ново жилице повређују.

Ако је од мноштва крви, онда ваља крави из врата пустити 2 фунте крви. Ал будући да ми немамо извјестна знака, дали је заиста крава пуна крви, и да је млеко крваво баш с тога, то морам препоручити, да се у сваком случају крв пусти, јер у том злу пуштање крви никад нешкоди.

Обично то бива, да само из једне или из две сисе крваво млеко иде, зато ваља башка у суд из они сиса млека музти, из кои крв неиде, а башка из они други болни сиса. Само при мужи из они болестни сиса ваља пазити и не вући сисе, него само млеко истискавати, а не извлачити као из остали здрави, јер иначе иикад проћи неће, будући се при сваком влачењу наново жилице кидају.

За време те боље отече једна или друга сиса, и онда се излегу неки меурићи. Кад ови меурићи попуцају, такођер из сиса крв иде, ал против овога неда се ништа употребљавати, и прође од самог себе, али се зато крава мора музти, јер ће иначе засушити.

Бедреница.

Знаци су овој болести: говече се снужда, мало једе, краве засуше, уши оладне, из уста тече тегљива топла пљувачка, длака се накостреша, очи понавне, срце јако брзо куца, а на очима има велики крмељи.

Узроци су јој: хрђава подводна и смрдљива паша, хрђаво и покварено сено, а може доћи и разом.

Средство, које и ја против ове болести употребљујем, и које је увек помогло, јест: ладна вода. Од бедренице болујуће марвинче треба ладном водом преливати, или што је јошт боље (гди рјеке ил' чиста језера има) у реку га отерати да се купа. Ако баш оно једно марвинче од бедренице и неизлечиш, а оно си бар то постигао, што од окупаног марвинчета неможе бедреница на друго говече прећи, изгуби дакле она заразна својства. Ово ми је вишегодишње моје изкуство посведочило. Покривање са покровцима, који су најпре у ладну воду умочени и клистирање са ладном водом, помогло је више пута. Са овима клистирима нетреба оклевати, него сваки 5 минута употребљавати и то 10 15 клистира једно за друго; што је вода ладнија тим боље. Употребљаваше и препоручиваше клистире од глауберове соли, са и без салитре, салитру саму, од бува траву итд. Ја ништа нећу противно овима средствима да говорим ал ја најрадије и до данас најсигурније ладну воду употребљујем.

Будући да се бедреница обично лети, и то

кад су топли дани, указује, то се по горереченом по себи разуме, да се болестно марвинче у ладовитој стаји држати мора. Ако се поред купања још и то имати може, да се после сваког купања у ладовиту влажну шуму говече отера, да тамо престоји, то је онда најбоље.

Ако се примјети, да ова болест лакше пролази, дакле не нагло, то опет ваља обољело говече у ладну стају увести и свако јутро јој давати: по квинтла креозота, 2 лота камфорска шпирита, 2 лота салитре и 1 сајтлик слаба сирћета.

Осим тога пери говече 5—6 пута на дан, особито леђа, са slabим креозотом. Ако је крава затворена, т. ј. не балега, онда јој растопи 1 - 2 фунте глауберове соли у један шавољ воде, пак подај говечету да пије. Овако мораш поступати с говечетом једно 5—6 дана и за цело то време му само доста ладне воде подај.

Ако неможеш оболело говече на пашу или у шуму отерати, а ти држи врата од стаје непрестано отворена, да могуће више промаје буде, а преко ноћи на поље у авлију пусти болестника, да је сасвим у слободном.

Да обољела говеда од здрави оделити мораш, то није нужно ни да ти говорим, то се по себи газуме.

Задавица.

Говече, које добије „задавицу“ снужди се, испрва мало једе, а доцније престане сасвим, ма нај-

боља рана била; тешко дише, а при том хрче, које хркаће све јаче и јаче бива; уста су врела и сува, а испод врата на гркљану види се неки оток, који, кад га само додирнеш, јако боле; кад овако болестно говече воде пије, није у стању прогутати, него му на нос натраг удари, а при том је и куцање срца врло јако.

Како се ови знаци опазе, треба из врата 2 фунте крви пустити, 8 лоти салитре и 12 лоти горке соли (Glaubersalz) у пра стући и с по фунте меда помешати. Овог средства треба болестном говечету свака 4 сата по једну пуну кашику далеко на језик турити, (најбоље за тај посао направити лопарицу од дасчице) главу подићи, и дотле је у висини држати, докле год лек не прогута.

Даље, треба изтрти једну четврт лота (квинтл) камфора у пра, и успи на њега 6 лоти олаја (Leinöl), у ком ће се камфор растопити. С овим се опет оток испод врата сваки дан двапут — јутром и вечером — њежно истре.

Ако ли за два дана хркаће веће буде, и ако болови непопусте, треба трећи дан опет крв пустити. Ако-ли је пак говече у стању шта јести, и ако тому вољу покаже, треба ражна брашна у води наћопити и у једном бурету пред њега ставити, да то пије, кад му год воља буде.

Сваком говечету, како младом тако старијем, отеку кадкад жлезде на гркљану тако јако, да му је тешко дисати и поводом тим се јако неко хркаће изроди.

Ако се за времена овом злу недоскочи, отоци све већма и већма отичу и говече је онда у опасности, јер га најлакше угушити може.

Сљедеће средство употребљује се против ове болести, са добрим успјехом. —

Узми : Камфора стучена четврт лота, растопи га у 12 лоти ланена олаја и додај 4 лота ветреће нишадоровине, смешај све у једно, и оно место испод врата, гди се гркљан палази, мажи два или трипута преко дана, докле год говече слободно дисати не почне.

За лекарницу: Ein viertel Loth Kampher in Pulver. Löse solchen in 12 Loth Leinöl auf, mische 4 Loth flüchtigen Salmiak dazu.

Лечење крава, којих се млеко не да у путер стући.

Врло се добро опомињем, да су за моје време практиковања под књаза Шварценберга и по 10 крава наједанпут овај фелер имале, и то траје по више недеља, пак можеш кадкад употребљавати ма какове лекове, бадава све — неће да попусти; кадкад га нестане на кратко време, особито при брзој мени времена и ране итд Овај фелер наилази у свако годишње доба, при умереној топлоти исто тако, као и при великој зими, при зеленој и сувој рани, код добро и слабије рањени крава, при паши и шталском рањењу, код стеони и нестеони крава, код такови који су мало пре и много доцније телиле пак јалове остале, код слаби и дебели, добро и хрђаво тимарени крава; али се онајчешће примјетити могло код они крава, које су отелиле, пак дуже времена јалове остале, исто се је тако и код они крава опајало, које су или са сувише слабом, или са одвећ добром раном рањене.

Млеко, које се реда у путер стући, непоказује

одма после муже, док је јошт топло, ништа учнога, узвариш-ли га мало затим, таки се угруша. Оставимо ли оваково млеко да неколико сати престоји, а оно се ухвати горе скоруп, који се при само слабом дубању разиђе. Доцније буде скоруп мало дебљи, ал неостане уједно, него се подели у мало комађе, које у сурутки плива. Кад овај скоруп с те сурутке скинеш и изручиш га у какав суд, а он се таки успени, почнеш ли га пак тући и покушати да од њега путер направиш, за кратко ће ти се време сав суд пеном наунити тако, да ће на све стране, гди мало одушке само има, на поље куљати. После неколико часног лупања направе се неколико само мали жути куглица, као што је ситан гра, које се недаду ни пошто у једну грудву скупити. И онда ји неможеш у грудву скупити, кад ји и појединце са ситом покупиш. Оваки је путер хрђав, брзо се промене и добије горак и фушљив укус. Ако би хтео од оваковога млека сир да правиш, добићеш га много мање нег' обично, пак и то хрђавог. Кемичне промене оваковога млека нису нам познате, исто тако, као и што нам није познато, кад се управо ово млеко квари: дали јошт при мужи или после муже кад се остави да престоји док се не узвари.

Средство, којим се је до данас бар на више места ово зло одклонило, ово је: Узми за једну краву 2 унце разтока, 3 унце паприце и смеси то са мало сира (од кисела млека направљена) у три пилуле (куглице) и подај крави свако јутро по једну пилулу. После сваког давања одма ваља крави дати да пије ово пиће: Узми једну шаку соли, по фунте сирћета и једну фунту воде, пак и то на троје подели и у грљан саспиј. После неколико дана ћеш већ

таково млеко музти, које ће се лако у путер стући дати, само се лечење ово чешће опетовати мора.

Оне ствари за пилуле мора ћеш у апотеки купити, пак да би те апотекар боље разумео, поднеси му овај лист, пак нека ти он направи:

Rp. Rohen Spiessglanz 2 Unzen, Corriander 3 Unzen, mache mit weichem, von saurer Milch bereitetem Käse drei Pillen.

А оно пиће можеш и сам направити.

Пометање.

Вијање, скакање, пуштање стеоне краве међу водеће, тучење, назеби, нагло разлађење после зноја, појење с ладном водом или гонење кроз ладну воду, узкисла, плеснива и трула рана, промрзло ил труло корење, и врло ватрена рана: кромпири, жито, зоб и т. д.; нагао прелазак за суве ране на сирову и мокру пак онда: вијање у шталу и из штале, гурање и разглављивање на уским вратима, јача у штали низа и стрмен испод стражњи ногу; по мокром патосу клизање и падање, особито крава, која широке кукове има и т. д. то су узроци, да часом крава побаци, јошт се може при том и јако разболети пак онда и мањкати.

Кадкад је пометање као редња нека, што у неке године на многе краве наиђе, без да се узрока томе зна, пак га онда по више година нема, док опет ненаиђе.

Која је крава једаред побацила, оће да побаци и други и трећи пут, и после увек, пак ако се други и трећи ред добро дочува (а то ваља ако је крава добра,) онда може од ње јошт шта и бити,

ал ако је и други и трећи пут пометла, онда је одма клати треба, јер та никад више телета до-
нети неће.

Да ће крава пометути укажу се ови знаци: крава стане јечати, стењати, ноге дизати и преви-
јати као канда би трбобољу имала, набује се, неће ништа да једе, бијуће жиле једва јој се осетити даду, а из материце јој сукрава водица и бала потече.

Чим се таки знаци у невреме ношње, особито после којег поменутог узрока укажу, треба најпре крави теле потражити и извидити, дал је на свом месту и јел живо.

Ако се ненаоиди у десној страни трбуа, онда се пореметило, и тада га најпре на своје место сместити ваља; треба крави, али испод трбуа пајван подвући, пак је са неколико јачи људи једаред два од земље полагаано подићи и спустити; тим се обично смести. Ако се тим несмести, онда је знак, да је теле врло слабо ил већ мртво.

Ако је на месту теле, а немиче се, онда је ил мртво, ил у умирању. Ако је дан два мртво већ, онда је крава врло болна, слаба и може најлакше угинути.

У случају, кад би теле мртво било, само ако је на месту, треба крави мало прженога леба са црним вином, или самога вина дати, ал топло и са мало цимета помешано; од овога се крава напињати почне, а теле промоли; сад га ваља приватити, пак полако вући, ал само за онај пар, док се и крава напиње, пак ћеш је курталисати.

Ако га ни са сви напони неможе крава сама да роди, а све већма малаксава, онда в ља што

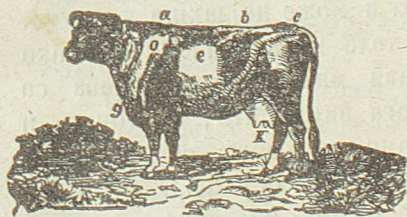
брже по вештака ићи, да је како он зна курталисава, ако је јошт у животу затече.

И иза тог незаконог телења, ако је олако прошло, треба краву, као и после законог телења, неки дан понеговати, ко није рад да је у болест скр'а.

Добра музара.

Својства добре музаре ова су: леп стас, ребра да су јако дугачка, трбу више спуштен; просек тела нека nebude округао, но више дугуљаст, сапи нека су пошироки, и у соразмеру од предњег дела слабији; кости у обште, а особито ноге, врат и глава нека су танки; очи нека су увек веселе, а уобште треба да је крава добре ћуди и мирна.

Виме мора бити велико, не меснато и тврдо, но мекано и мора добели млечни жила имати, што је више остраг међ ногама и што су брадавице округлије и веће, тим све боље; реп треба да је дугачак, а при свем том треба да је добра крава и од добре матере рођена.

Није тако баш лако као што многи мисле, да краву, при првом погледу на спољашност њену, одма упознаду дали је добра музара, или је у обште добра

или не; за то треба много искуства, добро познањање свију спољашњи знакова добре и млечне краве. Овде ћу оне знаке навести, које у обште ваљана крава на себи носи. Добра музара мора имати:

права леђа од а до **b**, широка крста код **b**; реп код **c** мора висок и право доле спуштен бити, а грива на репу мора дугачка и пуна бити; плећа код **o** морају пуна и округла бити; бачваста ребра код **e**; дубоке бокове од **b** доле; подвратак код **g** мора бити јак, фино тело, пуно виме са 4 брадавице. Глава фина, са лепим роговима; кожа углађена и фина, кости јаке, ал не одвише дебеле и не високе.

Телеће болести.

Невешто иза одбијења од сисе, са једне рану на другу преведена телад, оће у час да пролив ил затвор добију; то су две најобичније болести њине.

Проливу ваља узроке сазнати; јели кисело ил врло дебело млеко, ил рђава ил незгодна рана, или је назеб и т. д. па ту прво одмоћи. Па онда ако је пролив слаб, довољно је по једаред на дан чорбом га од попрженог леба, са мало кима и млека помешано, напоито. Кадкад је само по једно ровито јаје довољно.

Ако је пролив јачи, онда је добро, неки ред га са мало ал добра опора црна вина е водом и једним жуманцем размућено напоити, док пролив нестане.

Ако је пролив јачи: онда му ваља свако јутро и свако вече по две кашике у једној фун. јаке ракије, 2 лота стучене и 1 дан натопљене ребарбаре промућкано дати, док пролив нестане.

Горки бадем $\frac{1}{8}$ фун. истучен и здраво у млеку прокуван, па телету дато, оће одједаред да пролив заустави.

Окром тог ваља му за то дана сасвим суву

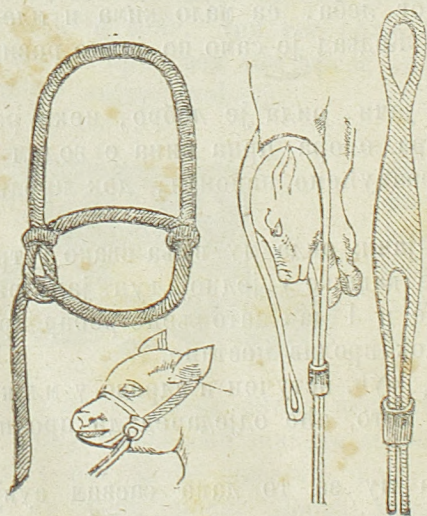
рану давати, и у сувоме га, не влажном месту чувати.

Оће теоци кад кад да од пролива тако ослабе и опадну, да је нужно наново ји матери оставити, да наново сисају, док се опет мало неокрене.

Противу затвора најбоље је квашну им рану давати, ил сурутку од сладког ил од киселог млека, ил клистуре; ил парченце сапуна зашиљено у црево турити, ил у нужди прет у зејтин замочен, у цреву на час придржати.

Оће кад кад на слабу (после одбијења) телад да ваши навале. Са куваном од дувана водом ($\frac{1}{2}$ фунте дув. на $\frac{1}{2}$ оке воде) ваља их по онима местима орати, ди ваши стоје; или ји јаком, са рибном масти помешаном ракијом туда намазати; или и са живином масти, ал само ту чувати да се нелижу.

Помоћ при тешком телењу.

Ко држи крава, тај ће за цело знати невољу, кад је теле велико, пак неможе из материце да изађе. У том случају треба наравно помоћи.

Кад се теле или ждребе тешко рађа, по-

ступа се овако: руке се до лактова уљем (зејтином чистим) намажу, у материцу туре, теле за главу шчена, и лагано на поље извлачи, да се и другом руком ухватити може; кад главу промоли, онда треба пазљиво с' обадвема рукама главу ухватити и полако на поље извлачити

При таквом извлачењу се много пута несреће догодило, те се теле угушило или иначе повредило; зато су искусни љекари изумели ове две оправе, које су овде у дрворезу јасно насликане, те не требају даљег описивања. Како се теле из материце промели, а не може даље, тако му треба једну ма коју од ови оправе на главу метнути, као што и то јасно слика показује. Оправе су штранге, кожом или чојом обшивене, да теленце не жуље. Ове оправе много не коштују, а треба сваки, који ма и једну краву имао, једну од оправе у кравари да има.

ОВЧИЈЕ БОЛЕСТИ.

Пролив.

Пролив је прекомерно и често балегаће јошт нескуване ране, у више-маће течном виду, које се излечити, ал и опасно бити може. Зато и није саветно при том случају одма лекове употребљавати, јер може бити да је то само малена избаца у бурагу налазеће се какве шкодљиве материје, пак зато тај ток нетреба прекидати. Само онда, кад тај пролив више од три дана траје, или ако је одма чим се укаже јак, мора се брзо с лековима у помоћ притећи.

Тако га добију н. пр. врло често млади јагањци од млека, које се пре јагњења у матерњем вимену скупило; оно је наравно прво, које јагње добије. Ово млеко има то својство, да онај у цреви налазећи се гад чисти. Од првог избацавања овог од природе мудро устројеног природног течаја, зависи успјевање сваког младог живинчета, пак наравно и јагњета; ал чешће овчари против овог природног закона греше, који овцама то млеко измузу, да јагањце од реченог пролива сачувају.

Да би из наведени узрока глуност била, кад би ти против поменутог пролива лекове употребља-

вао, разуме се по себи; ал јагањци добију неки пролив и после, кад су већ 5 до 6 недеља стари, који их живота стати може. Примјетиш ли ти какав пролив код јагањаца, који ништа неједу но само матерње млеко сисају, онда не тражи узрока у јагњећијем телу, већ у телу матерњем, и код ове у сваривању поједене ране, које се пореметило. Ако оћеш сигуран да си у лечењу, а ти узми овцу из човора и рани ју неколико дана, ако је лепо, где у ладовини, простри јој доста сламе, да на мекано лежи. Ако оће дакле да једе, а ти јој подај скувана кромпира са плевом измешана, а за пиће чисте воде, у коју мало мекиња (трица), брашна ил олајне проје размути, и погледај при том, дал' овца редовно балегает; ако видиш да је тако, то је онда сигуран доказ, да ће брзо оздравити, а на то ће и код јагњета на брзо пролива нестати. А ако се код овце течно балегаете указало, онда узми 8 лоти осушене и у пра стучене врбове коре, а ако тога немаш, а ти узми 4 лота сува листа од пелена, додај једном ил другом 2 лота обичне соли, а ово опет помешај са тврдим истученим лебом са толико воде, колико нужно буде, да направиш 12 пилула (куглица) у величини малог орашчића.

Од ти пилула подај дојећој овци изјутра 2, на подне 2 и у вече две, а тако исто и идућег дана остали 6. Непримјетиш ли трећег дана да је овци боље, а ти направи на ново оне пилуле, ал јој само изјутра и с вечера по 2 подај. Ако и на ово јошт не буде боље ни овци ни јагњету, онда знај, да овца има фелер у свом унутрашњем саставу, и то је узрок обојем злу; а тако је исто и код јагњета, ако примјетиш да водњикасто балегает,

а мати не. У првом случају подмети јагње другој овци, то је једино средство; у а другом случају — бадава ће бити сви лекови.

Шуга.

Ова болест долази од хрђаве и покварене ране, од нечистоће, или од врло топле и загушне очваре, (штале); али овде и то примећујем, да овце увек више зиме нег' врућине издржати могу, зато ји преко зиме више у ладним нежели у топлим држати треба; даље долази ова болест од чешћег рањења при стријзби с' маказама (ножницама) а обично се заразом разпростире.

Ако је шуга дошла од хрђаве ране, или од загушене штале, онда треба то таки поправити. Ако је пак овца при стријзби орањена, онда ју треба сваког трећег дана са сланом водом прати; овим прањем се предупреду све кожне болести, које се обично после стријзбе указују. Ако је пак овцу псето на више места огребло ил ујело, и онда треба сваки дан двапут са сланом водом изпирати.

Кад се једном шуга у целом стаду разпрострла, онда ју је тешко искоренити. Начини, којима се шуга лечи, врло су разни. На многи се мести дуван у води натопи, и с' том се водом шугава места на овци намажу; и место тога може се узети сумпора и салитре, од свачег подједнако, ово се у пра стуче, са ланеним олајом добро измеша, пак се с' тим мазалом шугава места на овци намажу.

Најпоузданије је средство пак сљедеће, које се једно 8—12 дана употребити мора: Узми 1 лот суморног цвета (Loth Schwefelblumen) и толико исто

у пра стучена омана (Alantwurz), помешај све то са 4 лота меда, раздели ово на 4 тала, пак кроз 4 дана сваки дан по један тал овци на језик премажи да прогута. Ово средство разтера у крви налазећу се јачину; јер није доста само шугу с поља лечити, него се треба побрунути, да се и у њој сокови изчисте и поправе, јер ће се другчије болест опет за кратко време повратити.

Вуну са шугавог места треба уклонити, красту ону са туним ножем или комадићем дрвета остругати, а место то са сљедећом машћу намазати:

Узми: говеђа сала 1 фунту, растопи га, и остави да се у пола олади, пак онда с њиме помешај по фунте терпентинска уља (Terpentinöl).

С овим се овци шугаво место три дана једно за другим премазује. Овим ће се оно од шуге оокорело место опет умекшати.

После лечења треба сваки дан добро прегледати овце, да нема на њима још гдигди шугави места, која одма с горепоменутих салом премазати треба. Ова се маст мора добро чувати; но будући да оће радо зими да се оокоре, то се у то доба и свињска маст, у место говеђег сала употребити може.

Оспице.

Оспице долазе на овце само једним јединим начином, и то заразом. Кадкад се одвећ брзо од оспица поболе цело стадо, а кадкад опет иде то одвећ полако. Зими кад су овце заједно једно до друго у штали или прегради, разпростиру се оспице по овцама много брже, нежели лети, кад су једна од друге раздаље. Једино средство, да без штете

прође састоји се у том, кад се овце са оспицама каламе (пелцују), а никад нетреба то пренебрегнути да се овце некаламе, особито онда, кад ова болест у околини или у самом стаду влада. Из мог изкуства знам, да од 1000 каламељни оваца, тек ако једна угине. Скоро свако време, изузимајући одвећ топле дане, способно је и угодно за каламљење. Ја сам у највећој зими 900 глава оваца са оспицама каламијо, и то шпанско племе, које су много осетљивије на зими нежели наше, и ниједна од ти угинула није, узимајући у обзир, да је од некаламљени свака друга угинула.

Како се дакле оспице по оближним стадама укажу, треба таки једну овцу са сазрелима оспицама донети, и од ње толико оваца накаламати, колико је само могуће. Обично се оспице укажу после 6 или 7 дана после каламљења. Ја сам и то већ искусијо, да су се већ после каламљења одма указале; дакле је одвећ на то нужно пазити, у које се време оспице укажу, да се оно време непређе, у ком материја (гној) она подпуну снагу има да дјејствовати може, а каламити треба с првом најзрелијом оспицом, у колико ова није зле природе, цело стадо. Добре оспице морају увек округло и узвишен вид имати. Ако су оспице пљоснасте, широке и једна у другу утрпане, с тима не ваља каламити, те нису добре.

Овчије оспице имају врло мало гноја, то јест, те за каламљење способне материје, која се у бубљици између коже овчије и бешикице бубљичине налази, и с њоме се врло мало оваца каламити могу; зато се мора бубљица од коже пазљиво одцепити, кад је материја за каламљење већ изтиснута, и мора

се палцем од десне руке на длан леве руке притиснути, пак ће онда онај гној изтећи, који се јошт у бубљици нашао буде, ког после на вр' игле узети и овцу с њиме каламити треба.

За каламљење су следеће ствари нуждне: 1.) игла за каламљење; 2.) једна трпеза, на којој се овца поставити мора, која ће се каламити; 3.) пред трпезом једна столица, на којој онај седи који калами, и 4.) с десне стране столице једна клупа, на коју се она овца положи, од које се материја за каламљење узима.

Овако се гак калами:

С оне овце, која је на клупу положена, скине се пазљиво кожа са оспице, која ће се за каламљење употребити; овцу, коју ћемо каламити, треба на десну страну узети, ноге себи окренути, преда се на трпезу поставити, леву ногу предњу и обе стражње ноге нека јак какав човек предржи, онда се узме материја од оне на клупи лежеће овце, на вр' игле, увати десна предња нога, пак се оно место, гди нема вуне на нози, с палцем и првим прстом јако затегне тако, да се кожа сасвим на месо приљуби; сад се иглом и материјом убоду, с другом старном од игле материја месу боље утутка, а после се рана убрише; да би пак сигурнији били, да се калам прими, треба тако и на јошт једно место учинити. При целом овом раду треба добро пазити, да се не учини којешта. Вештак може на дан 1000 — 1500 оваца накаламити. Пастир треба на то добро да пази, ако би која овца после каламљења рамала, које је знак, да јој се на каламљеном месу оток изродио; овај треба онда сваки дан по једаред осуљеном водом прати, пак ће оток брзо проћи.

Лудило (вртоглавица).

Лудило или вртоглавица, die Drehkrankheit, је једна од најчудноватији овчији болести, која скоро рећи изкључиво само на јагањце напада, а ни једна болест тако јагањце не десеткује, као ова.

Болест се ова брзо позна, јер од ње нападнуто јагње изгуби тако рећи сва чувства, и постане лудо, због чега се на паши, од други оваца удали и престане јести, а кад иде, све посрће, главу на криво држи и све се окреће.

Ова болест није непрестано у глави, негс кад-кад само дође, и то, што је време мутније, тим чешће.

На јагањце од 5—8 месеци најчешће напада, од 12 месеци врло ретко.

Да ће ова болест доћи видити се може, што јагње на паши врло често стаје, главу држећи као да би нешто мислити хтело; при том страшљиво шмрка, а за мало час опет весело пасти почне. Доцније пак, кад болест узме већ мах, почне јагње слабити и непрестано лешка, док напослетку од тешки и јаки болова неугине. Од почетка пак праве болести до свршетка, прође подуже времена, и за цело то време мучи се јагње; обично 3—4 месеца.

Кад се болест ова већ сасвим укаже, то ћемо одма на глави примјетити моћи, кад на гдикоја места само притиснемо, да је кост мекана и да при тиску мало попушта. Испод ове кости налазе се бешикице неке, које могу бити велике као лешњик и као кокошије јаје. Ја сам летос у једном селу близу Беча извадио такову бешику. Кад оваку бешикицу погледите, видићете на површју њеном неке мале

животињице, које са слободним оком гледане, као маково семе изгледају, а са увеличателним стаклом ћете приметити, да су те животиње са сисајућим неким органима снабдевене. Ове се животињице могу у ту бешику увући, а могу се и на њено површије извући, и што живље ово у- и извлачење бива, тим већи болови јагњету. Кад је време ведро, онда су мирније, а чим је време облачно, одма се комешати почну. Ове животињице сисају с оним њиовим сисајућим органима мозак јагњету, и по положају ове бешикице, накрећу јагањци главе њиове, и желе тиме бол умањити. Лежи ли ова бешика на малом мозгу, које је врло ретко, или између великог и малог мозга, онда јагње нос подигне; лежи ли пак већма напред, онда главу пред собом држи, и због тога при оду више пута пада.

Ови бешикица има обично 2—3 али има ји богме — но врло ретко — и до 7, и то је узрок, да јих је тешко излечити.

Лечити ову болест врло је несигурна ствар, и ја је из дуже времена тим лечим, ако је бешика ближе, не дубоко у глави, да је иглом за тај посао начињеном прободем, те да она у бешики налазећа се течност изтече.

Ја свима препоручујем: пре јагње заклати, кад се болест укаже, нежелти икаква покушаја за излечити га чинити.

Црвена мокраћа.

Ова болест наилази на овце највише у лето при јакој препеки; али иста болест може доћи, кад

овпе на мокрој и блатнавој ливади пасу; или кад с такове ливаде сено у штали једу.

Да неби ова болест на овце наплазила, следећим се предупредује: око подне треба терати овце у лад, пак ји ту у ладу бар до 2 сата после подне оставити, да се издувају и одморе, пак ји онда опет после тог времена на пашу терати. Ако ли је пак од мокри и блатнави ливада, онда ји нетреба на таковима пасти.

Болест се ова позна по црвеној, са крвљу помешаној мокраћи, и непобринемо ли се, да им брзо помогнемо, сневеселе се, изгубе глад, и нека ји гроза нападне, од које јако слабе, онемогну, те угину од „запаљенице“ (овако зову у Банату и Бачкој ову болест, коју Немци „Brand“ зову.)

Како се дакле примети, да је у стаду која овца од ове болести нападнута, треба је таки од други одлучити и сваки јој дан јутром и вечером овај пра у води давати: 1 лот галичасте стрше и 1 лот салитре. За лекарницу: 1 Loth vitriolisirten Weinstein 1 Loth Salpeter (zu Pulver gerieben, zusammengesetzt und in 4 Portionen abgetheilt.)

Горња два средства треба у пра стући, изменити добро и на 4 тала разделити, и сваки пут по један тал у води дати да попије.

Кашаљ.

Кашаљ долази или од назеба, или од прашне ране. Кад н. пр. после стријбе ладна времена и кише наиђу, онда овце најлакше озебу и окашљава.

Ако је од назеба, треба ји у топлу шталу увести и у њој дотле ранити, док кашаљ непрестане.

Ако је пак узрок прашна рана, онда је треба најпре изпрашити, пак онда је овцама дати да једу, на које ће кашаљ брзо престати. Неће ли пак да престане, онда треба узети: пива и меда у једнакој мери, пак окашљавај овци сваки дан по једну кашику дати. Од овог најпрече кашаљ стане.

Запалење мозга.

Обични су знаци запалења мозга ови: Побољела овца неједе ништа или врло мало, и то без воље; спушта главу једнако к' земљи; уши су меке и вреле, очи црвене и жмираве, а чешће и сасвим затворене. Уста су сува, топла, и као што је и цела глава топла. Дисање је топло, а језик неким белим слuzом превучен. Кад хода посрће — као и при несвестици. Кад болестна овца легне, видићеш, да место глави сваки час мења, јер ју час на једну страну, а час на другу страну баца, а ако је земља ладнија од ваздуха, онда јако главу земљу притисне.

Ова је болест врло опасна, не зато, што би овца од ње одма угинула, то се врло ретко догађа, него што у другу гору болест прелази, а то је у „лудило“ или „вртоглавицу“ коју смо пре описали; а ова болест је тим опаснија, што се на болестној овци до оног доба ништа неприродно указати неће, докле се год она вода у мозгу скупљати почне.

Као што несвестица, исто тако и запалење мозга, од сувишне и јаке ране доћи може, а може и од друге какве мање болести доћи, гди се крв узбуди и у мозгу чуда направи. И лети може ова болест доћи при топлим данима, кад немају овце

ладовине, него кад су највећој пренеки изложене. Зато и налице знаци обе болести јачко једно на друго, пак се врло често догађа, да несвестица у запаљење мозга прелази.

Кад се болест ова одма упозна и кад се одма за њом гледи, може се врло лако излечити. Понајвише се пак ова болест непозна, или овчари на њу много и непазе, Запаљење по себи врло мало траје и пређе или у капљу (*Schlagfluss*) гди одма угине овца, или прелази са другим знацима у вртоглавицу.

Средства су и овде иста она, која се при несвестици употребљују. Најпре треба пустити овци (по величини) крви, главу јој ладном водом поливати и увек болестника у ладовини држати; за то време нека једе мекану рану, а зрње му нипошто нетреба дати. Обољелој овци треба лек на два пута дати, и то: (За апотеку): *Rp. Reines Wasser 1 Seitel, Brechweinstein 7 Gran, Salpeter 1 1/4 Drachmen, Kampher 12 Gran.* Ово је течно, и слије се у два маха, као што реко', овци у грло. Ако би болест јошт после два дана трајала, поновити треба овај лек, и ако се за времена све то учини, оздравиће ти овца, и неће пасти у вртоглавицу.

Ладна ватра.

Лекари о овој болести разно суде и разно је описују, ал' буди уверен, да то није засебна болест, него је пореклом од бедренице.

Болест се ова укаже у виду јаке топле грознице, те се по целојме телу необична, неприродна топлота осећа, дисање је врло брзо, издисајући ваздух је такођер врло топал, пак јошт и онда, кад

већ овца сасвим малакше тако, да јој се сви делови тела уштапе (укоче).

Почем ова болест врло брзо у трулеж прелази, тако неможеш обично ништа против ње ни употребити, то је најбоље тако оболело живинче одма заклати, да га од страховите муке опростиш, од које би и тако угинути морало.

Крваво млеко.

Ова се болест слабо код оваца указује, ал' сам је ја ипак виђао. Долази или од узрока од који и крвара мокраћа, или од невеште муже, где се оне fine жилице у вимену прекину, те тако крв пође и млеко окрвави.

Ако крваво млеко није код оваца које се музу, онда је узрок у рани.

Сисајуће јагње одма пусти тако повређену сису, тек што је једаред ил' дваред повукло, удали се од матере, обилази је мејајући и опет ухвати за сису, ал' је на брзо на ново пусти.

Овако оболелу овцу одма одели од остали; а лечи онако, као што сам ти рекао код црвене мокраће, ал' сваки је дав полагао измузи, да се млеко у вимену не угрудва. Јагње одључи од овце, јер му таково млеко шкоди.

Ако болест није још узела маха, онда је довољно за неколико дана је пазљиво само измузивати, особито онда, ако је боља од невеште муже дошла.

Крпуша.

Тешко је врло овце од овог гада ослободити. Многи мажу овце са терпентином, којекаквим јаким олајима и т. д., ал ово не помаже увек. Овце због

овог гада стрићи, непомаже такођер, јер остане глава у вуни, пак онда опет овце болују.

Најбоље је средство противу „крпуше“ бенцини. Ово се у свакој апотеци добити може.

Овај је гад као крља, тако се под кожу увлачи.

Бенцини се овако употребује: узми комад крпиче, замочи у бенцини, и покваси мало крпушу. За мало час ћеш видети, гди се крпуша увлачи, тури и тако угине.

Овај начин лечења је истина спор, ал зато најсигурнији.

Рак на језику.

Кад овца рака на језику добије, онда јој се укажу на површини мали нулчасти меурићи; ал можеш уједно и на осталим деловима уста такови меурића наћи; они су ил' бели ил' жућкасти, и ако јој на брзо не притечеш у помоћ, меурићи се запале, и језик од тога све у мале комадиће из уста изпадати почиње. Осим ти меурића, примјетићеш код болесне овце јошг и ово:

Овца је заплашена, брзо дише, пусти језик из уста да јој виси; уста су јој сува, ваздух ког издише топал је, очи упаљене и надуле, а неједе ништа.

Како дакле ову бољу примјетиш, а ти мораш болестну овцу тако положити, да се неможе нагло преврнути, јер јој свако нагло кретање шкоди; сад нека ти ко други отвори уста овци, а ти извади меком памучном крпцом језик на поље, пак сваки меурић оштрим маказама тако дубоко одсеци, колико дубље можеш, ал ту примјећујем да ако што од здравог мяса одрежеш, да се ни најмање због тога неуплашиш. После тога покапај она

места са љутим сирћетом (оц'том) ил' сланом водом, пак ће то све лепо и на миру проћи и зарастети.

Јошт ћеш сигурније ово дело извршити, кад сваки меурић оштрим ножем у накрст до здравог мяса пресечеш, а текућу течност са памучном крпом добро избришеш, да од ње овца ништа прогутати не може.

Пометање.

Врло се често догађа, да стада, која се добро не негују, да се таква умаљавају у место множе, због неприродног изласка јагњета при јагњењу, будући овца или мртво јагње ојагњи, или накратко после јагњења јагње угине. Пастир, који узрок овому незна, приписује то незгодним и злим случајевима; али од такви мисли, које неостоје, треба се удаљавати; свако појављење има свој истинити узрок, ког пронаћи треба. Гдикоји пута тражимо истина узрок једног или другог појављења и случаја, ал га у стању нисмо наћи, особито ако је то ван нашег могућства, као што може то н. пр какав случај бити, поводом поднебни узрока и појављења, која сељаку целу наду у час уништити могу.

Пометање се највише догађа онда, кад овца по потреби није рањена, а много и од тог зависи, како је за време ношења негована и како се на њу пазило. Узроци су пометању:

1. сувишна рана онда кад нетреба;
2. назеб, гди је овца или јагње назебло, ако је овца сувишној влаги изложена била;
3. ранење с онаком раном, која овцу нациње,

и који напони јагњету у материци шkode, в више се пута догоди, да се ту и угуши.

То је некако обично, да се оне овце, које се неће продавати, преко лета скоро хрђаво ране. Такве овце, које на овај начин неколико месеци прегладовати морају, налазе се за време парења у доста траљавом стању. Овчари тако поступају, а незнају да су при таквом газдовању у штети, а не у добитку. Много би боље било, оне овце, које се продати мисле, јошт при концу пролећа продати, пак преко лета сву пажњу и негу на приплодне овце обратити, да би до доброг, здравог и берићетног стада дошли.

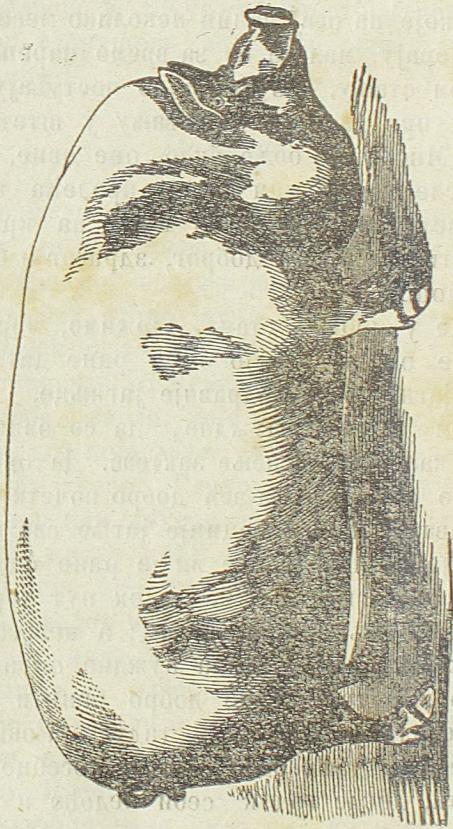
Да овце у добром стању одржимо, мора им се око половине октобра мало боље ране дати; код добре ране јагњи ће најздравије јагањце.

При том је јошт нужно, да се овце добро надгледају, као што ношење зактева. Да ово докучимо, морамо овце испрва већ добро почети ранити, и незакасњавати, јер се доцније јагње све већма и већма развија, и матери све више ране одузима.

Тешке овце нетреба на далек пут терати, а особито кад почињу тешке бивати; а нетреба ји ни сабијене држати, јер је њима нужна онда подужа стаја. У опште треба овце добро ранити и неговати; примјетили се пак, да у стаду која овца опада и слаби, треба ју таки одључити, и посебце ранити и надгледати, докле год к себи недође и неојача.

Овце убија понајвише и то, кад су ветру и киши изложене, то је један од најчешћи узрока, да овце помећу. Један једини дан са ветром и кишом може цело стадо упропастити.

СВИЊСКЕ БОЛЕСТИ.

Запалење мозга.

Прво и прво неће свиње да једе, тумара као лудо, и чешће прилеже; очи су светле, закрваљене; глава, уши и њушка су врели и суви; за увом се стражњим ногама чешће чешкају, са предњим ногама лупају, страховито рију, около себе гризу и лупају главом о зид, плот, ил' о какав други предмет.

Ова белест највише долази у лето од препеке, а кадкад и од црви у ушима, ал' онда и главом дрмају.

Ако је од сунца, онда затвори свињу где у ладовину, узми прскалицу (шпирк, шприцу), пак му главу с' ладном водом прскај и подај сурутке да пије.

Ако је пак од црви у ушима, онда се о томе најпре увери, пак ако црви у ушима нађеш, онда му саспиј мало млака зејтина у уво, пак ће проћи.

Ране.

Пси и бесни перасти, могу свињу јако осакатити. Да рану излечиш, мораш сваки дан по лагано

рану усијаним гвожђем пећи и чешће с' ладном водом дотле квасити, докле год не зарасте.

Отоци.

Ударцем се највише отоци проузрокују, и ако се одма не лече, оће лако да се загноје. Ако гној овај на брзо неизцедиш, оће и даље да се угризе, пак је онда тешко лечити. Како дакле примјетиш да се гноји, а ти одма гној изцеди, рану са усијаним гвожђем испеци и даље ништа више не чини, само почешће с' ладном водом кваси, а кад кад са топлом водом и сапуном испирај.

Неждерање.

То је пратиоц сваке болести, ал' ми овде нећемо то у обзир да узмемо, него оно неждерање, које се само по себи указује. Неждерање долази обично кад се свиња преједе, од покварена стомака и од нагло променљивог времена. Ако је од преједења, онда недај свињи једно 24 сата ништа јести; ако је од покварена стомака, подај му неко време по мало антимона (у апотеци: Antimon) у пиће; а можеш му дати зобне (овсене) посољене прекрупце, и то га на ждерање дражи.

Водена болест.

Њу ћеш по овим знацима познати: свиња омршави, слаба је и невесела, неће да једе, а трбу природно нарасте.

Ову болест не можеш излечити, и ја ти из ис-

куства саветујем, да тако оболело свинче што пре закољеш.

Жутица.

Жутицу ћеш познати по жутилу у очима, по изгубљеном апетиту и чешћем наклону на бљување.

Како ове знаке примјетиш, тако подај свињи на бљување; подај му на један ил' два вр'а од ножа у пра стучене чемерике (Niesswurzel) у нешто млаке воде, с' којим ћеш ову бољу одклонити. —

Шуга.

И код свиња ћеш исто тако шугу познати, као и код остали животиња. Средства, која се овде употребити морају, јесу: чист свињац, довољно шетање по пољу, чешће купање у сапуњавој води, а ако је шуга јака, топла купања у цеђу, у који се нешто мало сапуна нареже. Почем је ова болест приљепчива, треба здраве свиње од болесни оделити.

Отечене сисе.

Кад се прасици од крмаче одбију, врло се често запале сисе и отврдну. Како дакле запаљу и отврдност примјетиш, узми крпе, замочи ји у ладну воду и тако облажи сисе, да се запалење разиђе. Ако би запалење у отврдност прешло, онда треба три нута на дан сисе са камфорском машћу (Kampherölbe) дотле мазати, док не прође.

Ушице.

Као и код остали живади, исто тако и код свиња долазе ушице од нечисте коже. Ал' је чешће и слабост тому узрок. Ако је нечистота узрок, свали свинче на земљу пак га са топлим цеђом и сапуном перп. Ако је пак од тјелесне слабости, онда га рани добром раном.

Уганути зглавци.

Кад свинче зглавак на предњој ил' стражњој лози угане, које ћеш на рамљању познати, одна му зглавак намести и облажи 6 - 8 пута на дан са водом од куваног сена и то све дотле, док не прође.

Пролив.

Ова болест далази од назеба, и зато је најчешћа у пролећу и јесени.

При овој болести се морају свињи у свињцу задржати, и сламе им у свињац прострти, јер иначе гадају са меса и мисти; па притом им више суве ране дати, и следећи лек, двапута преко дана: по 1 лот „Tormentillwurzelpulver“ докле год не престане.

Кашал.

Ако је свинче окашљавило од назеба, онда треба истући: 3 лота слатка дрвца и 3 лота онајса (семена) пак с медом тесто од тог направити, и свинчету јутром и вечером давати.

Ако је пак од прашине цигерица ил' слезина

покварена, најбољи и најпречи је лек „кисељак.“ Овог изсецкати и са раном помешати треба.

Задавица.

Ова болест долази највише од назеба, особито пак онда, кад се свињи у пролеће и у јесен одвећ рано на папу терају, док је јошт мраз на трави; кад из поља одвећ нагло трче, пак онда на ладну воду навале; и лети од ладне кише може ова болест наићи.

Знаци да ће ова болест доћи ови су: свинче се сневесели; из очију му тече нека течност; уши су му ладне, а из носа му теку неке беле бале; при ждерању дрма често с главом, јер му је тешко рану прогутати и при том осећа болове; уста су му врела и сува. Како се болест на горе окреће, тако му врат иза чељусту отече, а језик добије притом испрва отворено црвену, а затим угаситу боју; кад дречи, види се да је глас промукао, а код гдикоји се укажу на врату угасита места, које је знак близе смрти.

Како се дакле знаци ови укажу, треба се одма постарати и болести на пут стати, а то бива, кад се читавом чопору крв пусти, које само на репу и увету бити може. Кад се на репу крв пушта, онда се мора вр' репа одсећи; а из увета се пушта, кад се уво на дојној части, гди много жила има, једно два прста дубоко усече.

Ако се већ и болест сама укаже, треба опет крв пустити, и клистире правити, а оток на врату, чешће преко дана са жутом земљом и сирћетом премазивати.

Ово је врло опасна болест, и до данас је ретко коме за руком испало да је излечи.

Др. Лел из Вецлара, уздао је књигу једну, под насловом: „Сигурно средство против свињске задавице.“

Његов начин лечења свиња од задавице у толико више пажње заслужије, што он никаква друга лека осим нишадора и креча не употребљава; он непушта крви, он неупотребљује клистире и т. д.

Овде је истина место, да цео поступак при лечењу опишем т. ј. оне најмање појединости, које се при лечењу употребљују, ал ћу ја оно да рекнем, колико је сваком нужно, да своје свинче излечи.

Што други препоручују да се свинче чува од заразе, то он и неспомиње, него вели: да треба свиње у ладном свинцу држати, умерено ранити, чисту воду за купање подносити и букова пепела по једну шаку преко недеље са раном измешати и дати да једе.

Ово су средства, којима се свинче од болести чува.

Кад се пак болест већ укаже, онда овако лечити треба: Rr. Gereinigte Pottasche 1 Drachme, Brunnenwasser 1 Unze, Kautischen Salmiakgeist 4 Unzen Sign: По наредби.

Ово дакле подај у апотеци направити, пак ћеш онда од ове смеше по две кашике на три сатлика воде усути и свинчету у грло сасути, или с' другом раном измешати и у валов сасути.

Свињи обично ово радо пију и сами, и ништа друго чинити не треба, него ји само 4—5 пута на валов терати, а у осталом ји треба на миру оставити.

Ако ли неће свињи сами да једу, онда им треба, као што сам горе рекао, у грло сасути.

Ако видиш дакле, да је свинчету боље, онда му опет немој премного ране дати, него нека јошт које време помало гладује, а лек му се мора јошт који дан давати. То морам примјетити, да се у ки селу рану лек тај несме метути. Најбоље у мекиње — трице. —

После ове болести најђе обично костобоља, која се по томе познаје, што свинче при ходу рамља, или баш непрестано лежи; онда му треба дати у пра стучена креча по једну малу кашику, које се са осталом раном помешати мора.

Болестне очи.

Овде друге помоћи нема, но испирати очи сваки дан са млаком водом.

Црви у ушима.

Ово се исто тако лечи, окао и код говеда, или успиј у уво млака ланена олаја.

КОЗИЈЕ БОЛЕСТИ.

Ш у г а.

Узроци су ове болести најглавнији: нечистоћа, хрђава и покварена рана и глад, али то овде при-
мјећујем, да је шуга приљепчива.

Шуга се укаже на кожи у виду меурића, који
се после у красте претворе. Кадкад их је кожа сва
пуна. Чешће бивају и нека сасвим гола места, на којима
длака опада: ова се зове сува, а она влажна шуга.

Како се дакле смотри, да су се ови знаци на
кози указали, таки је треба, ако је у чопору, из
чопора одлучити, и у какву одељену шталу ил'
кошару саму самциту оставити, таки треба дакле
узрок ове болести тражити, а кад се пронашао,
треба му на пут стати, да се и друге козе слу-
чајно неошугају, јер доцнија средства, или ће врло
мало, или нимало помоћи. Сад треба кози овај
унутрашњи лек дати:

Сумпора 2 лота, фење 3 лота, горчице 3 лота,
све у пра стући и с медом на форму мацуна за-
месити; за апотеку: Schwefel 2 Loth, Wachholderbee-
ren 3 Loth, rothe Enzianwurzel 3 Loth. Alles zu Pul-
ver gemacht und mit Honig zu einer Latwege gemischt.

Од овог маџуна треба сваки дан по двапута на језик намавати, сваки дан од прилике по лота.

При давању овога средства, мора се коза са добрим сеном и мекињама ранити, без ког цео лек неби ништа вредио. Најбоља је рана у то доба: мрква (шаргарепа), или прекрупа зобна ил' јечмена, или кукурузна, а уз сваку треба помало зоби помешати. При давању које од горепоменуте прекрупе, или мекиња, мора се на то пазити, да се при мешању добро с водом измеша, да не остану суве грудве, јер то неваља; од тога може коза затвор добити, угинути; и сена само мало давати треба, а ако газда довољно мекиња или прекрупе има нетреба сена ни да даје.

После 5 или 6 дана, треба сва шугава места с овом машћу намавати: Говеђа сала 6 лоти, терпентина 3 лота, (Rindstalг 6 Loth, Terpentinöl 3 Loth.)

Говеђе се сало растопи, и кад почиње ладити, измеша се у њега терпентин. Будући се пак ова маса зими јако стврдне, то се у зиму место сала, свињска маст употребити може. После три или четири дана, треба маст ову са врућом водом и обичним сапуном испрати. Ако би се јошт и после шугава места указала, треба ји са овом машћу намавати, пак ће ји за цело нестати; а снажном оном раном треба козу све дотле све једнако ранити, док се год сасвим не излечи, и док мало на снагу не дође.

Сува болест.

Кад видиш да ти коза при доброј рани слаби, то знај, да је пала у суву болест, која од слабог стомака највише долази.

У овој болести престане коза сасвим јести, и слаби поред најбоље и најпитавије ране. Ово се средство има употребити, које брзо помаже:

Узми корена од горчице траве, анђелска корена и мацине траве, од сваке по 4 лота, стуци у пра, и направи с медом од тог густ маџун, ког двапут преко дана, као голубије јаје велике комедиће, кози на језик намажи да прогута. Ово све дотле чини, докле болест не престане.

Пролив.

Ако ова болест тако јако узме маха, да коза силом воду балегати мора, онда може бити и опасно. Лечити га мораш исто тако, као и код овце што сам ти рекао.

Лудило.

Ова болест кадкад само на козе наиђе. Облагање главе с' ладном водом, и мало пуштање крви, пак онда следеће пиће уклони ту болест.

Узми: по лота салитре, 3 лота глауберове соли. Ово у по сатлика воде разтопи и кроз левак у једаред у грло саспиј.

Црвена мокраћа.

Ако козе сено једу са мочарни и кисели ливада, онда крваво мокре. Исто тако лечи као и код овце што сам ти рекао.

Водена болест.

Кад козе на подводним ливадама дуго пасеш, добиће водену болест. Будући је ова болест неизлечима, то ти саветујем: да закољеш тако оболелу овцу пре, него што би и једну крајцару на лечење потрошио.

Отврдла вимена.

Догађа се, да козе засуше, пак онда им вимена отеку и отврдну. У тој болести је само топло држи, добро је рани и мажи два пута на дан виме са камфорском машћу (Kampfersalbe).

Кашаљ.

Њега несмеш преко 8 - 14 дана оставити без лека, јер лако може у неизлечимо стање прећи. Подај окашљавај кози ситно исецкане мркве (жуте репе, шаргарепе) дотле, док кашаљ сасвим непрестане.

ПСЕЋА БОЛЕСТ.

Беснило.

Бесноћа (die Wuthkrankheit) замеће се сама од себе међу домаћом живином само у псу, врло ретко у мачки, а постаје од различити замршени околности. Кадкад се појавља као редња међу псима, курјацима и лисицама, па јој се незна за узрок; него ако бесна живина уједе другу здраву, прелази болест на ову, шта више и на човека. Но бесноћа се може приметити не само уједом, макар овај и недопре до крви, него и онда, кад бесно живинче оближе огребљену или другчије рањену, или врло танану кожицу, н. пр. усне, или пак кад се онаква места дотакну слине или крви од бесне живине. Из свију ови узрока постаје бјесноћа, а када ће се појавити, то се незна; него се болест ова свагда довршује смрћом.

Да се бесноћа не појави, то се може, у колико је могуће, препречити обдржавањем ево овим наредбама, које треба свеједнако извршивати:

1) Нека се умали сувишни број псију што се више може. У овом погледу нека се оштро извршују прописи, постојећи у свакој земљи о држању псета и о убијању пусти и сувишни псију.

2) Сваки господар пса или друге домаће жи-

вине дужан је обштег интереса ради, што више може на опрези бити, да се код њега непојави бесноћа.

3) Ево средства, којим се може препречити да пас непобесни! Ова средства неваља никада пропустити, јер пас може у свако доба године побеснити.

а) Пси треба да имају доста јести и пити.

б) Нека им се никада, ал особито лети не даје за рану смрдљиво или гњило месо, крв, сало или друга оваква рана.

в) Лебац, што га добивају, нека буде сасвим изпечен, а не на пола приелан, топал или плеснив. Посољен лебац им особито прија и угађа.

г) Противаравна рана, особито ако има у њој мирођије (Gewüрге), затим врућа јела шкоде псету. А кости су му потребита рана.

д) Псе треба увек чисто држати, марљиво чешљати, тимарити и прати; а рутава псета барем два пута сваке године стрићи.

е) Лети нека пси више пути пливају у води.

ж) Кућнице (Hundestalle) нека се често чисте и нека се чистом сламом постељају.

з) Зиме треба псе бранити од студени и влаге кучницом, у којој има доста сламе. И чисте воде нека имају увек доста, на што треба пазити на цичи или љутој зими, - јер се онда вода ласно смрзава.

и) Псегу шкоди, када лежи за дуго код вруће пећи или близу ватре, или баш на сунчаној препеки.

к) Лети треба псима највише чисте и фришке воде. У то доба треба пазити, да увек могу пити, колико им се хоће

л) Неваља пса од објести дражити, или хушкати и држати, или му сметати када пије.

Ако ко пса хушка и дражи, те овај уједе чо-

века, кривац подпада под казни одређену у §-у 392. казненога закона, који овако гласи: „Ако се изтраживањем озледе почињене од какве нађе, да је ко узрок хушкањем или другим хотичним настојањем, чинац је крив преступку, и има се казнити затвором од недеље дана, но затвор овај може се, према околностима и поштрити.“

м) Кад се пси терају и упале, треба им дати за рана прилику, да се куцају.

н) Никада нека се псу недопусти, да се сам којекуда скита; јер се онда састаје с другим псима, па се с њима коље; с тога постаје худ и грижљив; од глади и жеђи једе и пије, и ствари, које му шкоде, а најипаче зато, јер онда господар неможе на њега пазити.

о) Худи и грижљиви пси, где ји треба, нека се за ланац вежу и у обште нека се тако чувају, да немогу никога озљедити и ујести. Тко неизврши ову наредбу, подпада под казни назначену у §-у 361. казненога закона, који овако гласи: „Сваки господар домаћета живинчета, макар које врсте било, за које је знао, да је зле ћуди, мора га чувати или настојати, да никога нештети, и то не само кад је код куће, него и онда, кад се њим служи изван куће. Занемарење ове позорности је преступак, и има се казнити глобом од пет до двадесет и пет форинти, макар и нитко да nebude ради њега оштећен, ако се пако збиља учини штета, нека се казни глобом од 10 до 50 форинти.“

Ако се поред свега тога опази код пса да болује, треба на њега јошт више пазити, и тим опрезније с њим поступати, јер то може бити почетак

бесноће, која је већ онда прилепљивија када се истом развија.

Нека се дакле онда псето увек подпажа, од људи и друге живине оддели, и нека му се јело и пиће тако додаје, да неможе никога ујести.

Деци нека зе под претњу оштре каштиге забрани примаћи се таквом псету.

Ако су знакови болести све то очевиднији, и ако се опази, да је пас жалостан и зловољан, да се полако вуче с једног места на друго, да се скрива, да се сасвим другчије понаша нег обично, да на људе, које иначе добро познаје, режи, и све оће да гризе: привежи га за рана, макар још и воду пио, за ланац, да се неможе одтргнути, затвори га и немој му се приближити, јер сада нема више сумње, да оће да побесни.

Само доведе се допушта господару задржати пса код своје куће, пак и то само под увјетом да има места где се може болестан пас како ваља чувати. Ако нема места где би псето чувао, или ако се код њега покажу горе наведени знаци болести, то нека господар пса, и сватко, ко зна за каквога пса или другу живину која је побеснила, ил се сумња да ће побеснити, одма јави местној власти, јер ћеш иначе одговоран бити.

Ко то пропусти јавити, подпада под казну §. 387. казн. закона, који овако гласи: „Ко то пропусти пријавити пса или друго које живинче, на којем се укажу знаци праве бесноће, или бар знакови, из кои се може изводити, да ће настати бесноћа, крив је преступку, и има се казнити затвором; ако пак бесноћа збиља наступи, пак

буде оштећен човек или живинче — онда се казни строгим затвором од три дана до три месеца. Ако ли отуда сљедује смрт, или тешка телесна болест којег човека, има се пропуштена објава казнити по §. 335., који одређује: да свако дело или пропуст, о којем чинитељ пресудити и увидити може, да ће проузроковати погибелъ за живот, здравље, или за телесну сигурност људи, има се казнити, ако одтуда сљедује тешка телесна болест којег човека, затвором од једнога до шест месеци; сљедује ли пак смрт, затвором од шест месеци до једне године дана.“ У осталом господар бесне живине мора накнадити сваку штету, коју почини ова живина.

Но бесноћа се непредсказује увек оваким знацима, него се више пути појави, без да се на живини што приметило, што би слутило на бесноћу; осим тога може бесан пас или друга бесна живина из своје домовине другом побећи, или из једне у другу општину добећи. Тога ради треба наложити местним старешинама и учитељима, а позвати евестенике, да поуче општинаре, како се познати може, кад оће живина да побесни и кад збиља побесни. Том служе наредба издана министарством унутрашњи дела од 28. маја 1854. (Види земаљско-државни лист за год. 1854. одсек. XII бр. 128). У §. 12. и 13. ове наредбе описани су знаци праве бесноће. Лекари нека такођер овако свет поучавају кад им се даде прилика.

Будући да је могао бесан пас или друга бесна живина ујести или својом слином окаљати коју год домаћу животињу, а господар њезин и незна за то: нека дакле пази, кад му овака животиња оболе, дал' се у ње појављују први знаци бесноће, као што су:

немирноћа, чудновато промукли глас, познавајућа љутина и беснило, злоба спрема људи и ствари, грижљивост, с које оће све да гризе. Кад се појаве ови знаци, или кад се овака животиња учини сумњива, нека се одма одели од људи и од друге живине, и нека се примерно лечи.

А кад се појаве још опаснији знаци бесноће, нека се то под строги одговор (§. 387. казн. закона) јави местној власти, а болестно живинче нека се одма по заповести поглаварства убити даде.

Млеко и месо од оваке сумњиве, или баш болестне животиње несме се нипошто уживати, нити остатци (Abfälle) употребити.

Кад господар псета или какве живине дозна, да му је пса, или живину ујело бесно живинче, дужан је, као што се само по себи разуме, још пре јавити то поглаварству и убити дати уједену живину. У погледу бесне и оне живине, коју је ујело бесно живинче, треба точно држати ево ове прописе:

1. Бесан пас или друга бесна животиња, пак и свако псето или живинче, на које је сумња да је побеснило, нека се само онда одма убије и како ваља закопа, кад се може с разлогом мислити, да није човека ујело.

2. Ако је пак бесно, или онако живинче, на које се сумња, да је побеснило, човека већ ујело, нека се само онда убије, ако је очевидно бесно; а сумњиво неваља одма уморити, него опрезно пазити, док се недозна јел' живинче доиста бесно, и нека се убије тек онда, кад се обистини сумња.

3. Ако живинче, које је побеснило, или на које

се сумња да је бесно, побегне из своје постојбине, или ако се с друге стране довуче у општину, нека се то одмах јави местној власти, а ова нека то разгласи по свој околини, да се сватко чува и буде на опрезу. У оваковом случају треба особито на децу пазити. Пси и друга живина нека се онда не пушта од куће, већ нека се чувају. Живинче, бесно или оно, на које се сумња да је бесно, нека се заједничком помоћу, уз потребит опрез, увати, и ако се докаже, да је у истини бесно, нека се убије. А живинче, на које се само сумња да је побеснило, треба поштедити, ако то икако може бити, да се пре, с нуждним опрезом извиди, да ли је заиста бесно, ил' само обично болестно. Ово истраживање је у оваком случају у толико нуждније, што се неможе знати, да ли је оваково бесно живинче ујело човека или другу животињу.

4. Бесно живинче, како цркне или се убије, нека се нипошто небаца у воду, већ нека се где на страни дубоко у земљу закопа, а пре свега, нека му се кожа изсече ножем, да nebude низашто. Кућа псећија, посуђе, из којег је псето или друго бесно живинче јело и пило (ако је од дрвета), слама, или оно на чем је псето лежало, и све ствари, које је својом слином окаљало, нека се спале. Под собе или штале, у којој је бесно живинче стајало, нека се кључалом водом испари и негашеним кречом, или неизлуженим пепелом ориба. Исто тако нека се остружу дуварови од собе или штале, докле их могло живинче доватити, и нека се изнова обели. Ланац, на којем је било бесно живинче, и остало гвоздено оруђе, којег се дотакло и којим је било убијено, нека се усија у ватри.

Говеда и коњи, које је ујело бесно живинче, није слободно продати за 4 месеца, а другу марву за клање за 3 месеца после уједа. Уједени коњи и говеда могу се употребљавати за посао само у обштини! а путовати на њима није допуштено. Уједена живина нека се одма убије, чим се покажу први знаци бесноће, и нека се дубоко закопа с кожом исеченом.

Торговля в Копенгагене. Вид на город с моря. Вдали видны холмы и горы.

КОКОШИЈЕ БОЛЕСТИ.

Да је кокош оболела, ово су обични знаци: креста побледи, перје се накомостреши, лагано и невесело хода. У осталом има свака болест своје особене знаке.

П и п а.

Слаба рана и нечиста вода су најглавнији узроци овој болести, која понајвише на младе пилиће, ал' кадкад и на старије кокоши напада. Знаци су ови: неће да једе, невесела је, глас је промукао, врло често држи кљун отворен, као да би тешко дисала. Чешће изврће главом, као да би кијати хтела; језик јој пожути, а на вр'у се превуче нека бела тврда кожица. Ову кожицу треба с језика са оштрим ножићем скинути, а рану сирћетом испрати и несланим маслом намазати. После тога затвори оболелу кокош гдегод саму на неколико дана, и рани је само с наквашеним мекињама (трицама.)

Пролив.

Он долази од сувишне влажне ране. Излечити се може најбоље, кад тако оболелим кокошима ку-

вана јечма ил' грашка, и у вину наквашена леба даш да једу. Ал' ако болест преотме мах, пак кокоши слабити и од слабости посртати почну, скувај им прстењака (Camille) у вину, и по једну кашикицу три пута на дан у грло им саспиј.

Затвор.

Затвор долази од сувише суве ране, као н. пр. од зоби (овса) и кудељна семена. Познаћеш га по томе, што кокош чешће стаје, напињајући се да балега, а не може. Одма јој подај у грло сасути ланена уља по једну кашикицу; непомогне-ли ово, а ти узми воде, разтопи у њој за 2 нов. јечмена шећера (гершлшлајма, има у сваком дућану) и мало манне (има је такођер у сваком дућану), пак то све добро измешај и подај кокоши да попије, ако неће, а ти јој у грло саспиј; а за јело јој само исецкане салате подај.

Гнојаница на тртици.

Узроци су: нечистоћа у кокошињацима. Знаци су пак ови: кокош неможе да балега, невесела је, лагано хода, глава јој увек виси, спава страшљиво, перје је накомтрешено, реп спуштен и кокош неће да гребе. Око целе тртице се направи оток. Средство: оток се тај са оштрим ножем расече, а гној изцеди; рану водом, сирћетом ил' вином са сољом испери. Како се види да је боља попустила, подај кокоши снажније ране, као јечмене прекрупне, куване ражи и салате.

Кашаљ.

Кашаљ је врло опасна болест. Кокош промукло кашље, тешко дише, а у гркљану буде множина мали црвени црвића, од којих се само кувањем горки зеља, као н. пр. пелена опростити може. Скувај дакле пелена и саспиј окашљавајој коки три пута на дан по једну кашикицу у грло.

Костобоља

долази од сувишне влаге. Да кокош од ове боље опростиш, уведи је у суво и топло место; познаје се по уштапљеним и отеченим ногама.

Б а л а.

Ову ћеш болест познати по белој бали, која из носа цури. У овој бољи кокош дрктавицу добије, те се непрестано стреса, очи све више и више потаме и на скоро угине. Почем је ова боља прилепчива, мораш оболелу кокош од здрави одма оделити; друге помоћи нема, него је на топлом месту затворити и добро чувати.

Оспице.

Цело је тело обасуто неким бубуљичицама, оспицама, те од тога јако кокош ослаби. И ова је болест прилепчива, те зато и овако оболелу кокош мораш од здрави оделити. Подај јој исецкане салате и воде да пије, у којој си мало дрвена пепела бацио; оспице пак ваља маслом ил' кајмаком мазати.

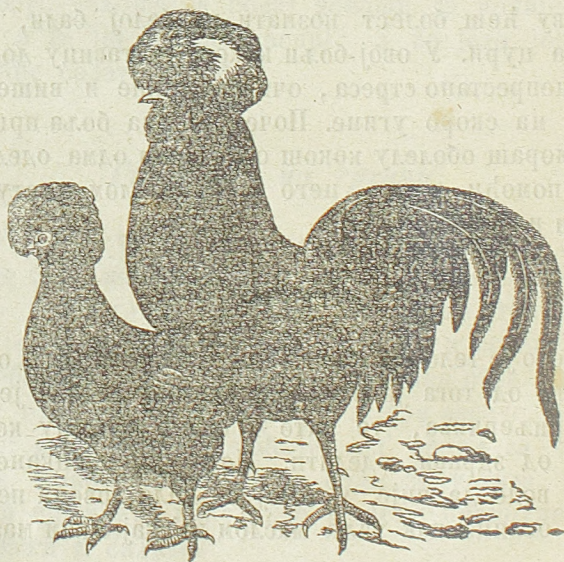

Ушице.

Оне долази ли од нечистоте; нестаће ји одма како коку са сапуњавицом водом испереш и пеленом натреш

Лињање.

Све су птице овој свакогодишњој болести подложне. Увек онда невесело ходају, перје им се на-кострешу, стресају се непрестано да би испадало, или га с' кљуном и саме ваде. Неће да једу, и тако пропадну. За то време треба коке топло држати, треба ји зарана у кокошињак отерати, да им зима и влага не штоди. За време лињања је најбоља рана проја и кудељно семе.

ГУШЧИЈЕ БОЛЕСТИ.

Бели пролив.

Указивање ове болести започиње се са снужденошћу. Гуска у овој болести спусти главу и крила, неће да једе као обично, а што болест већма маха отима, тим мање гуска једе и све ниже крила од слабости спушта, једва се ногама држи и често по-рђе. — Дисање је жешће, а балега је испрва течна, беличаста као креда, а доцније сасвим водњикаста. Тело на послетку помодри и гуска после неколико сати угине.

Ова се болест обично указује од почетка августа, до конца новембра.

Узрок је овој болести понајвише хрђава и нечиста рана, нечисте стаје, покварена вода, истери-вање на влажне ливаде и напослетку од мочарнога и ладнога времена. — Болест ова траје само 3—4 дана, зато треба лечење одма предузети, како се болест укаже, јер је ово најопаснија болест. Код они гусака, где се четвртог дана болест на боље указала, онде ће је шестога дана сасвим нестати.

Да би могао дознати, оћеш-ли моћи гуску из-лечити, погледај само јел' јој тело свуди модро или не, и јели балегање водено или не; ако није гуска

сасвим модра, и ако балегаће није јошт сасвим водњикасто, можеш сигуран бити; да ћеш ју излечити.

Предупредити се може ова болест добром радом, ваљаном негом, чистим држањем и чистом водом; како ову болест ил' у твом јату, ил' у јату комшинском видиш, одма престани терати гуске на пашу, него ји код куће чувај у сувој стаји, где им два пута на дан суву сламу простири. За пиће им подај воду јечменицу (скувај јечма и ону воду оцеди, остави да се олади, пак јим подај да пију), са нешто мало соли, а за јело наквашене зоби (овса).

Подај им јошт и овај лек:

у пра стучене стреши 2 лота,

„ „ „ бибера 1 лот,

„ „ „ горчице $\frac{1}{2}$ лота,

„ „ „ слезове жиле 1 квинтл.

(За дућан ил апотеку:

gepulverten Weinstein 2 Loth,

„ Pfeffer 1 „

„ Enzianwurzel $\frac{1}{2}$ Loth,

„ Altheewurzel 1 Quentehen.)

све ово добро измешај, и подај овако: Направи од црна брашна обичне подебље резанце, у сваки резанац замеси за болесну гуску добар вр' ножа горњег пра, а за остале половину тога пра, сваки дан изјутра и с' вечера подај обољелој гуски по један резанац; ако болест четвртог дана попусти, онда до седмога дана само по један резанац на дан подај.

Месо од овако оболеле гуске је човеку штетно, зато нетреба гуску клати, ни месо јој јести, докле год не оздрави.

Лудило.

Ова болест долази од многе крви, која се у главу подиже, или од црвића у увету и у носдрвама. И у овој болести спусти гуска крила, пружа врат, дрма главом, стреса се непрестано, неће ништа да једе и окреће се около себе, док у несвест не падне и за неколико тренутака умре, ако јој се на брзо не помогне.

Средство. Пусту гуску крв са оштрим ножићем ил' повећом иглом испод пливајуће кожице на левој ноzi. После је најбоље да ју закољеш, како се је мало опоравила, јер се болест ова радо повраћа.

Тровање.

Кукута и буника, које млади гушчићи радо једу, врлов је јак отров за њи; како су лист прогутали, тако се изрну и крила рашире, пак у грчевима угину.

Средство. Ако оћеш јошт да ју избавиш, саспиј јој у грло млека са прашком од раведа (Rhabarberpulver) да се одма изчисти.

Чешће се отрују гуске и од младе коприве, ако је на ову пао пикац и ако ушица на њој има.

Средство. Угаси мало креча у млакој води, пак саспиј гуску одма у грло.

Гнојаница на тртици.

Ова долази од нечисте воде и штале. Да је на тртици има, познаје се по тврдом балегању, по не-

веселости и лењом ходу, спуштеном главом, немирним спавањем, наоштреним перјем и по гнојаници на тртици самој.

Средство. Са оштрим ножем расеци ту гнојаницу, изтисни онај гној на поље, испери рану са сирћетом, водом ил' вином; за време лечења је рани са салатом, јечменом прекрупом или куваном ражи.

Затвор.

Он долази од премноге суве и ватрене ране, као од суве зоби и кудељног семена Знаци су ови: гуска стаје чешће напињајући се да балега, а не може

Средство. Саспиј јој 1 до 2 кашике олаја у грло; ако ово неби помогло, или ако би гуска испљувала, а ти јој подај разна брашна с водом, и додај у то јошт мало манне и исецкане салате.

Г а д.

Ово је сљедство нечистоте. Само чистота овде помаже. Ал' ако се гад већ у гуски улега, онда ји треба прати са стученим кимом, пеленом и сапуњавицом.

Лињање.

И за гуске је ово опасно време. За време лињања су гуске невеселе, а перје им је наоштрешено; више се пута стресају, да им перје испада, или га и саме кљуном чупају.

Средство. Ако оћеш гуске од опасности лињања да сачуваш, држи је топло, терај ји за рана

да лежу, а из јутра ји онемој рано пуштати, да ји од влаге и ладноће сачуваш, а рани ји са пројом, кудељним семеном, ил' у води наквашеним јечмом, а једанпут на дан им подај по који комадић у вину наквашена леба.

Ране.

Отворене ране морају се на измен'це са ракијом ил' несланим путером, а повреде очију са водом ил' млеком испирати.

Преломљене кости.

Ако гуска кост пребије, довољно је, кад ју у узко место затвориш, где је довољно сламом прострто, добром раном раниш и фришком водом појиш. Преломљени део не треба везивати, јер је довољан само мир, да кост зарасте.

Бешикице.

Чешће се укажу на врату гушчијем мале бешикице, болест, која је приљепчива.

Средство. Како бешикице смотриш, одма затвори ту гуску саму и подај јој изсецкане салате и воде, у којој мало дрвена пепела баци. Да би ових бешикица пре нестало, натриј ји са кајмаком ил' несланим маслом.

Пила.

Од ове болести највише гушчији пате, а долази највише од хрђаве ране. — Знаци: гуска пре-

стане јести и пити; невесела је и удаљава се не-
престано од други; глас јој рапав и танак; кљун
сваки час отвара, као да би јој дисање тешко било,
а главом маше, као да би кијати хтела; језик јој
пожути, а вр' му се превуче са потврђом белом ко-
жицом.

Средство. Са малим ножићем треба ту ко-
жицу пазљиво скинути; рану ту треба испрати са
сирћетом и намазати са несланим маслом. Гуску
не терај на пашу, него је неко време код куће
остави и са наквашеним мекињама рани.

ПАЧИЈЕ БОЛЕСТИ.

Вртило.

Ова болест више пута насрће на патку; и кад дође, видимо патку у округ окрећати се по дуже на једном месту. Од овог врло лако и брзо угине, ако јој се незна брзо помоћи.

Средство. Кад на патки ово примјетимо, треба јој одма крв пустити. Овде јој треба ногу дићи, пак ће мо видети на пливајућој кожи доле једну подебелу жилу, пак ту жилу са оштрим ножићем или повећом иглом пробости треба.

Отров.

Пачићи страота радо једу кукуту и бунуку, а то је за њи највећи отров. Тек само један лист кад поједу одма разширу крила и с' великим мукама угину.

Средство. Ако ји јошт од смрти опростити желимо, морамо им брзо млека са ревењом (гдигди се зове и равед или раварвара, Rhabarbar), дати.

Гнојаница.

Ова болест долази од нечисте воде и нечистоће кућевне. При овој болести се снужди патка,

пусти главу доле, немирно спава и накострешисе; а на тртици израсти нека бубуљица — гнојаница. —

Средство. Ову гнојаницу треба са оштрим ножем пресећи, гној из ње с' претом изцедити и рану са водом, сирћетом или вином изпрати; за то време треба патку са прекрупом јечменом или куваном ражи ранити.

Срдобоља.

Ова болест долази од врло влажне и премноге ране, и патка почне јако проливати.

Средство. Треба јој дати зоби — овса, куваног сочива или у вино умоченог леба; ако ово неби помогло, треба прстењака — од бува траве — скувати, процедити и ону воду јој пити дати.

Затвор.

Ово долази од многе суве ране. Позна се по тим, што патка више пута стане да кине, а не може.

Средство. Морамо јој у том случају дати једну или две кашике зејтина; а ако ово неће да узме, треба јој дати ражног брашна с' водом, мало манне и ситно изсечене салате.

Уши.

Ове само од нечистоће долазе; против тога је доста само чисто патку држати, а бољи је лек опет изпрати је са сапуњавицом, помешано са изтученим кимом и пеленом.

Лињање.

Ово је код патака тако исто као и код други птица природно. При лињању сневесели се патка, накостреши се, и тресе се да јој перје испада или га сама са кљуном извлачи.

Средство. И при овој болести може патка угинути, ако се на њу непази; рано је треба на легање терати а доцне пуштати напоље да неозебе, и треба је за време лињања са пројом, кудељним семеном или јечменом прекрупом помешано са водом ранити.

Ране.

Отворене ране морају се са непосољеним маслом мазати, а орађаве очи са чистом водом испирати.

Превијена кост.

Кад патка кост гдигод превије, нетреба ништа друго чинити, него је само гдигод затворити и сламе под њу метути, да јој мекано буде, а притом је добро ранити; није нужно завијати прекр'ану кост.

Бешикице.

Често се покажу на врату т'љине неке мале бешикице, болест која је приљепчива.

Средство. Кад ове бешикице примјетимо, морамо патку саму затворити и дати јој псецкане салате с' водом, у коју се мало пепела — не гара! — баци. Да је брзо излечимо, морамо јој врат са кајмаком — скорупом — мазати.

ЋУРЧИЈЕ БОЛЕСТИ.

Ћурке су истим оним болестима подложне, којима и кокош, а осим ти подложне су још некојима, које су им својствене, а те су: слабост у првим њиовим данима, указивање пупка, и нека врста богињца, које нису приљепчиве.

Слабост.

Ако су ыурићи слаби и нејаки, подај им само мало топла црна вина.

Указивање пупка.

Ако после два месеца престану ыурићи с вољом јести, то можеш сигуран бити, да ће се скоро пупак указати.

Како дакле ово приметиш, одма држи ыуриће у топлој затвору или ји терај на сунце, или ји чувај код огњишта поред ватре, пак им нери очи са водом, у коју један комад шећера растопи, подај им мрвице од леба, које мало црним вином накваси, да једе, пак онда кувана јечма, пасуља ил' грашка. Кад опасност пређе, мети им у воду, коју пију, мало соли. Ако је време угодно, онда осим мрвица од леба и црна вина, ништа не треба давати,

Оспице.

Ове се укажу у виду мали бешикица око кљуна и у кљуну самом, на голим местима на телу, као и на унутрашњој страни крила и ногу, и на пупку. — Болест је ова понајвише опасна и смртоносна, зато неки ћурке одма кољу, како ову бољу опазе. Ал' зато опет има једно средство против те болести. Пре свега треба болесне ћурке оделити, пак онда усијај гвожђе, и с њиме оне бешикице изпеци. После им одма подај топла црна вина и јечма, кудељна семена и друге ватрене ране.

Пролив.

Многа влажна рана је овој болести узрок. — Подај тако оболелим ћуркама суве, изабране ране, леба у црном вину, кувана грашка и јечма; ако ово не помогне, подај им прстењака (од бува траве, титрице, Kamille) у топлом вину скувана.

Затвор.

Овој болести је понајвише узрок прекомерна сува рана, као кудељно семе, зоб и т. д. Да је ћурка затворена, видићеш одма по томе, што чешће стаје и напиће се да балега, а не може. — Подај јој у том случају две кашикице зејтина; ако ово непомогне, онда јој растопи мало манне у води, пак узми ражна брашна, пак с овом водом измешај и мало ситно исецкане салате.

Гнојаница на тртици.

Ова долази од нечисте штале. Кад се дуго ђубре у стаји не почишћено остави, онда се у њој ваздух поквари и проузрокује ову болест. У овој је болести ђурка невесела, слабо и лагано хода, немирно спава, а на тртици се укаже гнојаница. — Расеци једним оштрим ножем гнојаницу, изтисни гној и опери рану са сирћетом, сланом водом или сланим вином; рани ђурку са окуваним јечмом, мекњама и салатом.

Кашаљ.

Често нападне на ђурке неки таван, угушљив кашаљ, а то долази од неки ситни црвени црвића, који се у дисајућим каналима налазе. — Окувај пелена, пак ђурке с оном окуваном водом пој.

Костовола.

Ова долази од премноге влаге, и познаје се по укоченим и отеченим ногама. — Само ђурке у суво и топло место затвори, пак ће болести нестати.

Б а л а.

При указивању ове болести стане ђурка дрктати; из носа тече нека течност, а очи сасвим потавне. Будући је ова болест приљепчива, то треба болесне ђурке од здрави оделити, у топлом месту држати и добром раном ранити.

Г а д.

Долази од нечистоће; огађену ћурку ћеш излечити, кад ју опереш са водом, у којој си кима и пелсна окувао и мало сапуна додао.

Лињање.

И ћурке су овој болести подложе. Кад лињање наступи, ћурке се сневеселе и ослабе, перје се на-костреша, ћурке се чешће стресају да им перје брже испада, или га с клуном и саме чупају; од ове болести многе ћурке угину. Држи ћурке за то време топло. терај ји за рана на седала, а доцније ји на поље пуштај, да ји од назеба сачуваш; рани ји за то време са кудељним семеном и пројом.

ГОЛУБИЈЕ БОЛЕСТИ.

Лињање.

Голубови се обично почну лињати око половине јунија, и нису више пута готови чак до под саму зиму. За време лињања нису нимало живе као пре тога, и непоказују ни најмању наклоност за парење, пак шта више, и разпаресе. Знак ове болести је тај, да голубови кљун отворе, који је са неком балом у то време напуњен; језик јим је жут, а дисање много теже нег обично. Почнели боља ова беснити, то им онда нетреба чисту воду давати да пију, но у воду стипсе метути ваља, а ранити ји треба само са чистим јечмом, и кадкад јим по који комадић соли дати треба.

Пола лињање.

Кад лињање не прође у свом реду, онда настане пола лињање, које зле сљеди имати може, ако се за времена голубовима у помоћ непритече. Најпрече се ова болест по тим позна, што перје наопаке израшћује; но овај мах није опасан. Сва тако наопако израстла перја треба пазљиво изчупати без да голу-ба окрвавиш, а друга средства сва као и при лињању употребити.

Пролив.

Ова болест обично долази од сувишне неваљале ране. Најбоље и најбрже се излечи с' натопљеним сочивом и у црном вину замоченим лебом, а може им се у воду и мало стипсе метути. Ако је болест опасна, то се мора куњајућим голубовима врућа вина са прстењаком (Kamille) у гушу сипати.

Оток врата.

Болест ова случајно на голубове наилази, и састоји се у том, што голубу на гркљану нешто израсте, које га угушити може. Излечити ову болест одвећ је тешко, и само је тако могуће, кад би се овај израст опазико, и са маказама одма при указивању одсећи могао. Ово се код оних голубова лакше чинити може, који се у соби држе, а код голубова у голубињаку је ову болест тешко и примјетити. Кад се дакле израст тај одсече, треба рану негашеним кречом или усијаним гвожђем запећи. Укажели се пак ово и други пут, онда је голуб без помоћи пропао.

Канаринска болест.

Ово је болест која само голубице напада, а узрок је ватреност голуба. Познати је може сваки по тим, што се голубица ова надува. Ово се никако другачије излечити не да, но треба голубицу с другим блажијим голубом спарити, а оног голуба заклати, јер ма с' којом је голубицом спаријо будеш, свака ће од њега у ту бољу пасти.

Костобоља.

Долази од влажног голубињака, ноге им се уштапе, пак немогу ходати. Онда треба голубове на суво и топло место наместити, то је једно сретство, а дође ли ова болест кад су голубови старији, онда је неизлечима.

Хркање.

То је знак запаљеног гркљана, које пажњу зактева. Голубу се онда несме давати много да једе, нити сме соли јести ни слане воде пити, и за неколико дана тек, кад хркање престане, може му се више, али меке ране давати. Ако је голуб већ старији, пак се хркање код њега укаже, онда је знак, да неће дуго живити.

Несварљивост.

Ова болест долази од наглог гутања многог зрна, које се у гуши тако угрудва, да ту иструне и живинче мањка. Тако болестног голуба треба мало оставити да гладује, и тек му само онолико дати, да, што наши веле, душу одржи; притом му ваља мало стипсе у воду растопити, или који јако за'рђао клин у воду метути.

Падавица.

Долази код голубова кад кад само, и позна се по неким особитим окретањем врата; кад у овом случају врат само додирнеш, тако ћеш примјетити, да голуб болове осећа. Како се ова болест развије, нема више помоћи; код голубице је ова боља чешћа нежели код голуба.

Бала.

Најопаснија и приљепивија је болест бала, која кадкад страшно голубове тамани. Како се ова болест укаже, треба таки тако болестне голубове поватати и у особени голубиљак позатварити; сад треба ји редом ватати, кљун отворити, сунђер (драво фини мора бити, или јошт боље шарпије) у воду замочити у којој мало сирћета има, пак с' тиме сву жуту балу која би се у усти нашла, испрати. Ако би се пак примјетила каква гнојавна места, онда треба таква са негашеним кречом изпећи.

Остице.

Долазе слабо у наше голубињаке, то је болест јужни земаља, гди је много топлије нег код нас. Читаво тело је у овој болести неким бешикицама напуњено, и та је болест неизлечима.

Запалење цигерице.

То се тим укаже, што голубови врло тешко дишу; при овој болести непрестано разклапљају уста. Ова боља болази од запаре понајвише, ал долази и од слабости. Ако је боља од запаре дошла, треба голубове с' ладном раном ранити, а ако је од слабости, треба им довољно ране давати, а у обште је ову болест тешко излечити.

Више пута пате голубови и од гљиста које се у дебелом цреву укрупчају. Од овога ји само можеш излечити, кад им црево са баделим уљем (Mandelöl) који пут намажеш.

Добро је знати сваку живину излечити ал је тек најтеже голубове лечити гди ји има стотинама.

